Халқ зиёлилари рўзномаси

Маърифат

معرفت

MARIFAT

1931 йил 4 июлдан чиқа бошлаган

1992 ЙИЛ 6 МАЙ, ЧОРШАНБА

№ 46 (5642).
Баҳоси: обуначига 24 тийин, сотувда 60 тийин.

ЭЗГУ ЙЎЛ

Қадрли маориф матбуоти ходимлари, ижодкор дўстлар! Ўзбекистон ўз мустақиллик қадамларини дадиллик билан ташлаётган бугунги кунда маориф матбуоти олдида ҳам муҳим вазифалар турибди. Бундан атиги бир йил илгари халқ маорифи ходимлари учун ўзбек тилида чоп этиладиган ягона газета ва бир журнал бор эди. Бугун эса ўзбек тилида «Маърифат» газетаси қаторида «Халқ таълими», «Тил ва адабиёт таълими», «Бошланғич таълим», «Мактабгача тарбия» журналлари чоп этилмоқда. «Учитель Узбекистана», «Преподавание языка и литературы» каби рус тилида чоп этиладиган нашрларимиз ҳам ўзбек халқи маорифи тараққиётига муҳим ҳисса қўшиб келяпти. Сизлар — ана шу матбуотларимизнинг ижодкорлари ўз кучларингизни эзгу мақсад йўлида сарфлаяпсизлар. Ўзбекистон халқ маорифи тубдан ўзгариш йўлига кирган, ўз дарсликларимиз, методик тавсиялару йўлланмалар етарли бўлмаган бугунги кунда ана шу матбуотларда ишлаётган журналистлардан янада кўпроқ жонкуярлик, фидойилик талаб этилаётгани сир эмас.

Марказдан бериладиган кўрсатмаларга асир бўлиб яшаш, миллий қадриятларимизни, ўзлигимизни унутишга олиб келди. Бу, айниқса, маориф соҳасида бўртиб кўринди. Фарзандларимизни ўз тарихимизга, миллий, маънавий бойликларимизга эътиборсизлик билан қараш руҳида тарбиялай бошладик. Бугун эса ана шу хатоларни зудлик билан тугатиш даври келди. Фарзандларимиз ўзбек халқининг жуда бой тарихи, маданияти, санъатидан баҳраманд бўлган ҳолда жаҳон маданияти дурдоналарига ҳам юксак ҳурмат билан қараб, таълим-тарбия олишлари керак. Бу муҳим вазифани, аввало, ўқитувчиларни ҳар жиҳатдан тўла қуроллантирмай, биринчи навбатда уларни ўзбек халқининг бой тарихи, маданияти, санъати, педагогикаси билан чуқур таништирмай туриб амалга ошириш қийин. Бу борада маориф матбуоти ҳал қилувчи биринчи омилдир.

Тўғри, газета-журналларимизда ана шу мақсадга қаратилган қатор материаллар берила бошланди. Лекин бу борадаги иш якка ташаббуслар, айрим намуналардан иборат бўлиб қоляпти, холос. Ваҳоланки, бу долзарб вазифани аниқ йўналиш, маълум тизим асосида ижодкорлик намуналарини кўрсатган ҳолда амалга ошириш зарур. Ана шунда биз узоқлашиб кетилган Шарқнинг буюк қирғоғига тезроқ қайтамиз, улкан шарқий маънавиятдан кўпроқ баҳраманд бўламиз, жаҳон осмонини янада ёрқин кўрамиз. Жумҳуриятимизда қайта қуриш йўлида дадил қадам қўяётган педагогик жамоалар, ижодкор, фидойи ўқитувчилар тажрибаларини кенг тарғибот қилиш, яхшилик, янгилик, маърифат уруғини сочиш — энг эзгу йўлдир.

Ўйлайманки, маориф матбуотимизнинг ижодкорлари бу йўлда катта жонбозлик кўрсатадилар.

Ҳаммангизни матбуот байрами билан яна бир бор чин кўнгилдан табриклайман, сизларга ижодий муваффақиятлар ёр бўлсин!

Ж. Ғ. ЙЎЛДОШЕВ,
Ўзбекистон Республикаси халқ таълими вазири.

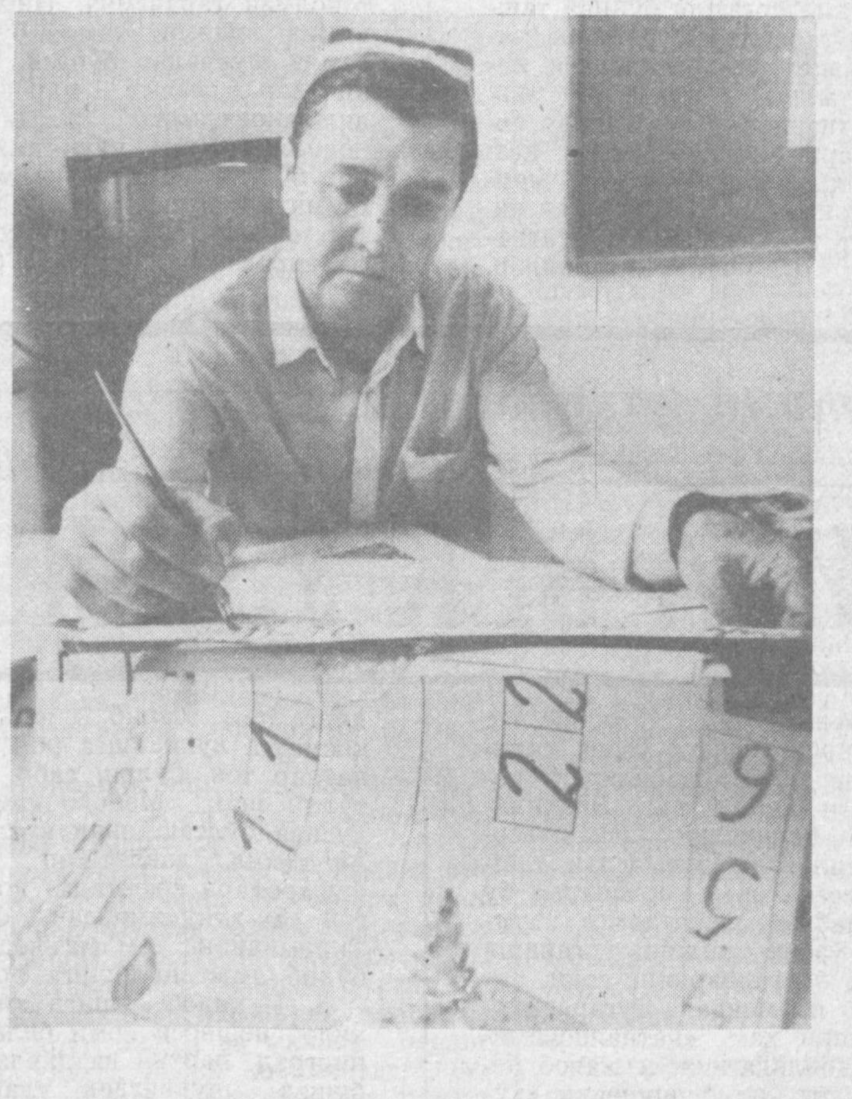

ҚАНДАЙ ЎҚИЯПСИЗ, ЧЎПОН БОЛАЛАРИ?

Маълумки, бозор иқтисоди муносабатлари ишлаб чиқаришнинг бошқа тармоқлари қаторида халқ таълими олдида, чунончи, мактаблар, унда ўқиётган ўқувчилар учун ҳам кўпгина муаммоларни кўндаланг қилиб қўйди. Аммо қийинчиликларга қарамай фидокор муаллимларимиз ёшларни камолотга етказиш мақсадида тунни-кунга улаб саховатларини аямай келишаяптилар, лекин...

Навоий вилоятининг Нурота ноҳиясида 7-интернат-мактаби узоқ йиллардан буён фаолият кўрсатиб келади. Таъкидлаб ўтиш керак, ана шу интернатни тугатиб, жумҳуриятнинг турли вилоятларида виждонан меҳнат қилаётганлар, олимлар, педагоглар кўпчиликни ташкил этади.

Дарвоқе, интернат-мактаби чўпон болаларига мўлжалланган бўлиб, бугунги кунда 211 нафар ўқувчи таҳсил кўраяпти. Уларнинг ҳар томонлама пухта билим олишлари учун Н. Акромов, Н. Нарзуллаев, Қ. Ҳақбердиев, Н. Болиев каби педагоглар, Б. Олимов, Р. Хўжаева сингари тиббиёт ходимлари ҳамда ошпазлар бор маҳоратларини ишга солишаяпти. Аммо мактабда кўнгилдаги ютуқларга эришиш учун эса булар камлик қилади. Яхшиси, бу ҳақда илм даргоҳининг директори Лариса Рустамовна Шодиева фикрини келтирсак, мақсадга мувофиқ бўларди.

— Интернат-мактабимизда фаолият кўрсатаётган барча ходимлар таълим-тарбияни, ўқувчилар соғлиғию, тозалик, умуман, ёшларнинг сабоқ олиши, уларга барча шарт-шароитни муҳайё қилишга ҳаракат қилишмоқда. — Лекин бозор иқтисоди шароити, айниқса, бизнинг илм даргоҳимизда жуда оғир кечмоқда.

Масалан, мактаб биноси эскириб кетган, мосламалар етишмайди, аҳволни ўнглаш учун эса маблағимиз йўқ. Худди шунингдек, ўқувчиларимизнинг дам олишлари учун ётоқхоналар ҳам етишмайди. Натижада ҳар бир хонада 3—4 нафар киши туриш ўрнига 6—7 нафар киши яшамоқда.

Ўқувчиларга белгиланган муддатда бериладиган кийим-кечак ҳам деярли йўқ ҳисоби. Озиқ-овқат таъминоти, айниқса, шу кунларда бизни оғир аҳволга солиб қўяяпти. Ҳа, бизнинг ўқувчилар ана шу тариқа ўқишмоқда.

Илмгоҳимиз ўқувчилари бошқа мактабларда таҳсил олаётган тенгқурларидан кўпгина жиҳатдан орқада қолаяпти, деганимда, хато ҳисобланмаса керак. Биринчидан, илм масканимиз вилоятда энг четка мактаблардан ҳисобланиб, ўқувчиларимизни вақти-вақти билан экскурсияларга, фанлараро ўтказиладиган олимпиадаларга олиб боришга имкон йўқ. Иккинчидан, бу ишларни амалга ошириш учун эса интернатимиз техника билан таъминланмаган...

Ҳа, бугун бизда таълим олаётган чўпон болалари ана шундай аянчли аҳволда, шароити йўқ даражадаги илм масканида ўқиб, яшашмоқда. «Ёшлар келажагимиз, уларга шароитлар яратайлик», деб кўп гапиришаяпти. Лекин бизчи? — Биз нима дейлик...

СУРАТЛАРДА: интернат-мактаб ҳаётидан суратли лавҳалар.
А. ЧАПЛИГИНА олган тасвир.

ДОЛЗАРБ МАВЗУДА КЕНГАШ

Куни кеча Қашқадарё вилоятининг Шаҳрисабз шаҳар халқ таълими бўлимига қарашли М. Бедил номли ўрта мактабда вилоят халқ таълими бошқармаси, педагогика жамияти ҳамкорлигида вилоят педагогларининг кенгайтирилган мажлиси бўлиб ўтди.

Унда кўтарилган масалалардан бири бозор иқтисоди шароитида мактаблар, мактабгача тарбия муассасаларининг молиявий хўжалик фаолияти, унинг моддий-техника базасини мустаҳкамлаш, ўқув-тарбия ишларининг самарадорлигини ошириш каби муаммолар устида фикр юритилди.

Анжуманни шаҳар халқ таълими бўлимининг мудири Омон Тўраев очиб, мактабда ўқитишнинг табақалаштириш усулларидан кенг фойдаланиш, моддий базани мустаҳкамлашнинг асосий усуллари хусусида батафсил фикр юритди. Ана шундан сўнг Ульянов ноҳия халқ таълими бўлими мудири А. Холов, Косон ноҳия халқ таълими бўлими мудири Ҳ. Соҳибов ва бошқа кўплаб сўзга чиққан кишилар ҳам иқтисодий тангликдан мактабни халос этиш, таълим-тарбияни йўлга қўйишдаги асосий омиллар мавзусида фикр юритдилар.

Шуни алоҳида таъкидлаш керакки, бу анжуман бекорга М. Бедил номли мактабда ўтказилмади. Чунки бу мактаб вилоятда ҳар жиҳатдан кўзга кўринган, илғор тажрибали педагогларни ўзида жамлаган, моддий жиҳатдан ҳам ўзини мустаҳкамлаб олган илм масканларидан бири ҳисобланади.

Хуллас, бир кунлик анжуман йиғилганларда катта таассурот қолдирди. Шунингдек, вилоят халқ таълими бўлими ходимлари ана шундай учрашувлар тез-тез бўлиб туришини, тажрибалар алмашишни таклиф этдилар. Йиғилиш сўнгида М. Бедил мактабининг ўқувчилардан ташкил топган бадиий ҳаваскорлик тўгараги ўзларининг ранг-баранг чиқишлари билан анжуман қатнашчиларини хушнуд этдилар.

Ўрол НУРҚОБИЛОВ,
жамоатчи мухбиримиз.

ИЗЛАНИШГА ЧОРЛАДИ

Кейинги ойларда Низомий номли Тошкент давлат педагогика институтининг талабалари орасида «Балли, қизлар», «Ассалом, Наврўз», «Алла» каби миллий руҳ ва анъаналар билан суғорилган қатор кўрик-танловлар ўтказилди. Шундай анъанавий тадбирлар қаторига куни-кеча институтнинг сиёсий тарих кафедраси ва математика факультети жамоаси ташаббуси билан ташкил этилган «Тафаккур» кўрик-танловини қўшиш мумкин.

Кўрик-танлов ўтказилишидан аввал кафедра ўқитувчилари томонидан танловнинг тадбирлари ишлаб чиқилди. Бериладиган саволларнинг мавзуси умумий шаклда талабаларга етказилди. Шу сабабли ҳам улар олдиндан кўрик-танловга пухта тайёргарлик кўрдилар. Мақсад, талабаларнинг миллатимиз тарихи, маданияти ва мероси борасида қандай билимга эга эканликларини текширишгина эмас, балки уларнинг бу соҳадаги ўз билимларига билим қўшишга имкон яратиш ва шу йўл билан маданий меросимиз тарихини тарғиб қилишдан иборат эди. Бу нарса талабаларни изланишга чорлади.

Кўрик-танловга институт касаба уюшмаси ҳамда ёшлар иттифоқи ҳомийлик қилди. Уларнинг ёрдами билан ғолиблар учун қимматбаҳо совғалар ташкил қилинди.

Қизғин ўтган баҳсларда математика факультетининг V курс талабаси С. Анортоева, IV курс талабаси М. Мавлонов ҳамда III курс талабаси Н. Саидкаримовалар бошқалар орасида Ўзбекистон тарихи ва бой маданий меросини чуқур билишлари билан ажралиб турдилар ва совринли ўринларни эгалладилар. Совриндорлар орасида III курс талабаси Нилуфар Саидкаримова ғолиб, деб топилди ва у институт миқёсида ўтказиладиган «Тафаккур» танловига йўлланма билан тақдирланди.

Кечада «Зиё» вокал-чолғу ансамбли қатнашчилари ўз куй ва қўшиқлари билан йиғилганларни мамнун этишди.

Б. БАҲРОНОВ,
аспирант.

Янгилаш даври, янгиланиш даври

МАКТАБДА ГЕОГРАФИЯ ТАЪЛИМИ ҚАНДАЙ БЎЛАДИ?

Ўзбекистоннинг эндиликда мустақил давлат сифатидаги сиёсати, халқ хўжалигини бошқаришнинг бозор иқтисодиёти қонуниятларига асосланиши ҳамда таълим-тарбиянинг сиёсатдан холи қилиниши республикамизда умумий ўрта таълимни, шу жумладан, мактабда география ўқитишнинг таркиби ва мазмунини тубдан қайта янгилашни тақозо этаётир. Бу борада Т. Н. Қори-Ниёзий номли Ўзбекистон Педагогика фанлари илмий-тадқиқот институти «Ўрта умумий таълим мазмуни» бўлимида изчил тадқиқот ишлари олиб борилди ва унинг якуни сифатида «Мактаб географиясини қайта қуришнинг илмий-услубий концепцияси» яратилди.

Концепцияда география таълимининг мақсади ва вазифалари умумлашган тарзда баён этилган. Унда географик маданиятни тарбиялаш, теварак-атрофни идрок қилишнинг муҳим воситаси сифатида харитадан фойдаланиш маҳоратини ўстириш, шахснинг табиат ва жамиятга муносабати меъёрларига амал қилиш, ўқувчининг географияга қизиқишининг рўёбга чиқиши ва ривожланишини таъминлаш каби йўналишлар кўзда тутилди.

Мазкур концепция лойиҳаси институт илмий кенгашида, сўнг Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги Жумҳурият ўқув-методика марказида муҳокама этиб маъқулланди.

Бугун биз Ўзбекистон Педагогика фанлари илмий-тадқиқот институти тавсиясига кўра, мазкур концепция матнини рўзномамизнинг 3-саҳифасида кенг жамоатчилик эътиборига ҳавола этмоқдамиз.

АНЪАНАВИЙ УЧРАШУВ

Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлигида педагогик матбуот ходимлари билан анъанавий учрашув бўлиб ўтди.

Ўзбекистон Республикаси халқ таълими вазири Ж. Ғ. Йўлдошев «Маърифат», «Учитель Узбекистана» рўзномалари, «Халқ таълими», «Тил ва адабиёт таълими», «Бошланғич таълим», «Мактабгача тарбия» журналлари олдида турган долзарб вазифалар ва бозор иқтисоди шароитида мавжуд муаммоларни ҳал этиш йўллари ҳақида тўхталиб ўтди.

Педагогик матбуот журналистларидан бир гуруҳига «Ўзбекистон халқ маорифи аълочиси» нишони ҳамда вазирликнинг фахрий ёрлиқлари топширилди.

Учрашувда Ўзбекистон Республикаси халқ таълими вазирининг биринчи ўринбосари Ю. Н. Абдуллаев, вазир ўринбосарлари М. М. Қурбонов, М. С. Султонов, Ҳ. Ф. Маъсудов иштирок этди.

Мухбиримиз.

ДИҚҚАТ! ДИҚҚАТ!

Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлигининг умумий ўрта таълим бошқармаси 1992 йил 7 майда умумтаълим мактаблари ва мактаб-интернатларда битирув ва синфдан-синфга кўчирув имтиҳонларини ташкил этиш масалалари бўйича телефон орқали «Очиқ мулоқот» ўтказади.

Бошқарма ходимлари шу куни соат 14.00 дан 17.00 гача қуйидаги телефонлар бўйича сизларнинг қўнғироқларингизни кутадилар:

39-13-41, 39-43-28, 39-19-59, 39-40-97 (Тошкент шаҳри коди 3712).

Маҳалла — тарбия ўчоғи

ҚАРС ИККИ ҚЎЛДАН ЧИҚАДИ

Ҳозирги кунда ёшлар тарбияси кенг жамоатчиликнинг тобора кўпроқ диққат-эътиборини жалб этмоқда. Шу мақсадда халқ анъаналаридан, ота-боболарнинг бола тарбияси юзасидан қадимий тажрибаларидан фойдаланган ҳолда мактаб, оила ва жамоатчилик ҳамжиҳатлигини яхшилаш борасида муайян ишлар амалга оширилаётир. Яқинда пойтахтимизнинг Киров ноҳиясидаги 96-ўрта мактабда ўтказилган ота-оналар умумий мажлиси ана шу масалаларга бағишланди.

Мактаб директори А. Абдукаримов йиғилишни кириш сўзи билан очиб, таълим-тарбия ишини такомиллаштиришда оила ва жамоатчилик ҳамкорлиги муҳим омиллардан эканлигини қайд этиб ўтди.

Янгиариқ маҳалла қўмитаси раиси, ҳуқуқшунослик фанлари номзоди, Тошкент шаҳар халқ ноиби К. Комилов мажлис раиси сифатида ёшларни халқ анъаналари руҳида тарбиялаш бўйича олиб борилаётган ишларни мамнуният билан таъкидлади. Айни пайтда бу борада мавжуд камчилик ва нуқсонларни, ҳал этилиши лозим бўлган муаммоларни кўрсатиб ўтди.

Билим маскани илмий бўлим мудири Насиба Қосимова мактаб, оила ва маҳалланинг болалар тарбиясидаги аҳамияти хусусида батафсил тўхтади.

— Ота-боболаримиздан қолган «Отанг маҳалла, онанг маҳалла», «Бир болага етти қўшни ота-она» каби доно сўзлар амалий ҳаётимиздан унутилиб қолганлиги болалар тарбиясида анча қийинчиликларга олиб келди, — деди у. — Бугунги кунда биз шу дурдоналардан амалда фойдаланиб, мактаб — оила — маҳалла ҳамкорлигини тўғри йўлга қўйишимиз зарур. Болалар тарбиясида оила муҳим роль ўйнайди. Ота-оналар болаларнинг ҳар томонлама камол топишларига шарт-шароит яратишлари, уларнинг дунёқарашлари, билим даражаларини кенгайтириш устида қайғуришлари керак. Болаларни мактабдан ташқари муассасаларига жалб қилишлари, фан, спорт, музика билан шуғулланишларига шароит яратиб, ўз фарзандларини назорат қилиб боришлари керак. Чунки келажак биздан ҳар томонлама ривожланган, билимдон, меҳнатсевар, ахлоқли, одобли ёшларни кутади.

Ота-оналар қўмитаси аъзоси, техника фанлари номзоди А. Шожалилов мактаб илмий бўлим мудири сўзларини қўллаб-қувватлаб, ҳозирги кунда мустақил республикамиз учун иқтидорли болаларни тарбиялаш ҳар бир фуқаронинг ватанпарварлик бурчи эканлигини қайд этиб ўтди. Бундай болаларни махсус соҳалар бўйича гимназиялар, лицейларда, махсус мактабларда ўқитишга эътиборни кучайтириш зарур.

Фалсафа фанлари доктори Омонулла Файзуллаев ҳам оламга машҳур алломаларни етиштирган юрт фарзандларини замонамизга муносиб кишилар қилиб тарбиялаш хусусида гапирди.

— Болаларни тарбиялаш ишида 150-мактаб жойлашган Жомий маҳалласи, «Оқибат» маҳалласи фаоллари бир-бирларига ёрдам бериб, тажриба алмашиб борсалар ва ҳамкорликда ишласалар, ёш авлод тарбиясига муҳим ҳисса қўшган бўлур эдилар, — деди техника фанлари номзоди Н. Сулаймонов.

Мактаб ота-оналар қўмитаси раиси, республикада хизмат кўрсатган маданият ходими А. Набихўжаев фарзандлар тарбияси ва касб танлаши бўйича ўз оиласида амалга оширилган иш тажрибаси билан ўртоқлашди.

— Мактабда, — деди у, дин ҳақида сабоқларни амалга ошириш керак. Ўқувчилар нима яхши, нима ёмон, нимани қилиш мумкин эмас, деган нарсаларни ана шу дарсларда ўрганиб боришлари лозим. Мен кўпгина дарслар, тарбиявий соатларда қатнашганман. Шу сабабли ишонч билан айтаманки, мактабда ўз ишининг усталари ишлашади. Тарбиявий соат мавзулари ҳозирги кун талаблари асосида олиб борилади. Мен ўқишга қизиқмайдиган, тарбиясида нуқсонлари бор ўқувчилар билан тез-тез суҳбатлашиб тураман. Синф мажлисларида қатнашиб, ўқувчилар билан яккама-якка иш олиб бораман. Синф раҳбари билан биргаликда хонадонларга бориб, ота-оналар билан суҳбатлар ўтказиб турамиз. Бу яхши самаралар бермоқда.

Мактаб, оила ва маҳалла ҳамкорлигини амалга ошириш масалаларига бағишланган йиғилишда кўпчиликнинг дилида йиғилиб қолган дард ва ташвишлар рўй-рост айтилди. Бу эса ота-оналар учун ўзига хос катта сабоқ ҳам бўлди.

Ғ. МАННОПОВ,
мухбиримиз.

ДИЛ САТРЛАРИ

«МАЪРИФАТ»НИНГ ДАРДИГА ДАРМОН БЎЛСАК...

Пойтахтимиздаги 506-боғча жамоаси «Маърифат» рўзномасининг 1992 йил 3 март сонидаги мурожаатига амалий ёрдам беришга қарор қилди. Рўзнома учун тарбиячилар 100 сўм миқдорида ёрдам пули ўтказишди.

Боғча мудираси Гавҳар Азизова кўнглидаги гапларни шундай изҳор этди.

— «Маърифат» биз педагог ва тарбиячиларнинг фикрдошимиз, сирдошимиз ва маслаҳатгўйимиздир. Севикли рўзномамизга оғир бўлган иқтисодий танг шароитда дардига шерик бўлиб, оғирини енгил қилиш ҳар биримизнинг бурчимиздир. Жамоамиз аъзолари билан кенгашиб, шу йилнинг май ойида яна баҳоли қудрат моддий кўмак беришни ният қилганмиз. Менга берилган имкониятдан фойдаланиб, жумҳуриятимиз ҳудудидаги барча ҳамкасбларимни биздан ўрнак олишга чақираман.

Таҳририят ходимлари 506-боғчанинг олийҳиммат жамоаси аҳлига чуқур миннатдорчилик билдиради. Истардикки, бу ташаббус кенг қулоч ёйса....

ЭСЛАТИБ ЎТАМИЗ: РЎЗНОМАМИЗНИНГ БАНКДАГИ ҲИСОБ РАҚАМИ — 100609809, КОД — 172682315, ПСБ — МЕҲНАТ, ТОШКЕНТ ШАҲРИ, «МАЪРИФАТ» РЎЗНОМАСИ УЧУН, ДЕБ ЁЗИШИНГИЗНИ СЎРАЙМИЗ.

Биноси хароба мактаблар

«АЛДАНИБ ҚОЛҒОН ЁМОН...»

Ўз касбини севган одам ҳеч қачон инсонийлик қадр-қимматини йўқотмайди. Айниқса, педагогика соҳасида ишлаётганлар орасидаги серсаховатлилик яққол кўзга ташланади. Минг афсуски, айрим жойларда ўз ҳақ-ҳуқуқини билмайдиган мактаб раҳбарларини кўриб куясан киши. Ачинарли жойи — бундай ўқув даргоҳларда таълим олаётганларга анча қийин...

Шу ўринда бир мисолга эътиборни қаратмоқчимиз.

Яқинда Қашқадарё вилоятининг Чироқчи ноҳиясида сафарда бўлиб қайтдим. Сафар давомида ноҳия халқ таълими бўлимидаги мутасадди кишиларга рўбарў бўлиб, мактаблар шароити билан танишиш ниятида эканлигимизни билдиргандик. Раҳбарнинг иши кўп бўлганлигидан муовини Мингбой Турсунов биз билан бирга бўлишини айтди. Тўғриси, уларнинг бир-бирига шивир-шивир қилишлари ҳам менинг назаримда четда қолмади. Бу ҳолатни ўзимча талқин этиб, улар таклиф қилган мактабларга эмас, балки ноҳия маркази яқинидаги ибн Сино номли мактабга боришимни айтиш билан қаттиқ туриб олдим.

Хуллас, чақирилмаган меҳмондек мен истаган мактабга етиб келдик. Ажабо, бу ўқув биносининг хароба ҳолини кўриб, ёқа ушлайсан киши. Наҳотки, биз кутган «замонавий мактаб»нинг аҳволи шундай бўлса. Раҳбарларнинг бизни бошқа мактабга таклиф қилганича бор экан-да, деган фикр хаёлимдан ўтди. Соддагина қишлоқ болалари эмасми, суҳбатни бошлаганимизданоқ чуғурлашиб атрофимизни ўраб олишди. Саволларимизга жавоб беришга келганда, ўқитувчилардан қўрқишдими ёки тортинчоқлик қилишдими, ҳар ҳолда улар тарқала бошлашди. Шу орада муаллимларнинг шубҳали қараб ўтишлари бизни таажжубга солди. Кейинчалик эса бунинг сабабини англадим.

Аввало, 1986 йилдан буён бу ўқув даргоҳида бир неча маротаба раҳбар алмашган, ҳозирги мактаб директори Рўзиқул Эшмўминов билан ҳам ўқитувчилар ўртасидаги «мансаб курси»га талашиш давом этаётганди. Бунинг натижасида ўқитувчилар асосий вазифаларини, яъни ўқувчиларга дарс ўтишни унутиб қўяёзганликлари, назаримда, шубҳасизга ўхшайди. Келинг, яхшиси бу ҳақда ўқувчилар фикрини эшитайлик. (Бу ўринда мактаб раҳбарлари билан ўқувчилар ўртасида жиддий зиддият бўлмаслиги учун ўқувчилар исм ва фамилияларини келтирмадик).

— Тўғриси, бошқа мактабларда ўқишни ҳавас қиламан. — Лекин бунинг энди иложи йўқ. Чунки бу йил мактабни битираман. 4—5-синфларда ўқиб юрган кезларимда бизнинг мактаб ҳам 1—2 йил ичида замонавий илм масканига айланиб қолар, деган умидни туйган эдим. Афсуски, ҳаммаси чилпарчин бўлди. Энди эса укаларимизнинг ҳам илинж учқунлари сўнишдан қўрқаман, — дейди биринчи ўқувчи.

— Гапириб нима қиламан, барибир бўлмайдиган иш. Мактабимиздаги аҳволнинг ўзгармаслигига ишонаман. Агар аҳамият берган бўлсангиз, спорт майдончаларимиз 1988 йилда янги мактаб қурилади, деб ковлаб ташланганди. Шундан сўнг на мактаб қурилади ва на спорт майдони қайта тикланади, — дейди иккинчи ўқувчи.

— Математика фанига жуда қизиқаман. Айни пайтда жойларда биз каби ўқувчилар компьютер билан ишламоқда. Қанийди, бизларга ҳам ҳеч бўлмаганда ҳафтасига, дарсдан кейин бўлса-да, бошқа қўшни мактаблар билан ҳамкорликда машғулотлар ўтилса. Ҳадемай, мактабни тугатиб, олий ўқув юртларига ўқишга борганимизда компьютерда ишлашни билмасак, унда кимни айблаймиз? — дейди учинчи ўқувчи.

— Бирор йил ҳам қишда ўқув хоналарининг печкалари ёниб, иссиққина жойда дарс ўтганимизни эслаёлмайман, — деб афсусланади яна бир ўқувчи.

Кузатувларимизда ўқув хоналарида, ҳатто, оддийгина қўлда ишланган кўргазмали қуролларни ҳам кўрмадик.

Мактаб директори Рўзиқул Эшмўминовдан бу ҳақда сўраганимизда ундан аниқроқ жавоб ололмадик.

Суҳбатимиз тугагач, мактаб директори ва ноҳия халқ таълими бўлими мудирининг муовини Мингбой Турсунов ўқувчилар олдида узоғи билан бир ярим ой ичида мактаб камчиликларини бартараф қилиш ҳақида ваъда берди. Натижасини икки ой ичида маълумот тариқасида билдиришини айтиб, бизни қаттиқ ишонтиришди. Биз эса уларнинг масъулиятни ҳис қилганликларидан ҳурсанд бўлиб қайтдик. Афсуски, бу хурсандчилик узоққа чўзилмади. Нега дейсизми? Марҳамат, шу мактаб ўқувчиларидан қуйидаги мазмунда келган мактубни биргалашиб ўқийлик:

«Умуман, биз «катта кишилар»нинг ҳам, мактаб раҳбарининг ҳам гапига ишонмай қўйдик. Чунки ўшанда мактабимиз ўзгариб қолар, деб сизга дардимизни тўккандик. Начора, мана қиш ҳам охирлаб, баҳор келди. Бу йил ҳам ўқишни совуқ хоналарда ўтказдик. Энди мактабимиз шароитини бошқа айтиб ўтирмаймиз. Ахир, биз ёшларни кўз ўнгимизда алдашди-ку! Яна ким денг-а, ўзимизни ўқитаётган, эрта-индин ҳаётга йўлланма берадиган устозларимиз-а! Афсус, минг афсус...

Ўқувчилар».

Бу мактуб билан ўтган галгидек ноҳия халқ таълими бўлимининг мудири Шомурод Тоғаев ҳузурига кирдик.

Муддаоимизни айтдик. Бироқ улар бу гал ҳам ўша мактабга боришимизни хушлашмади. Аксинча, бошқа янги мактабларни кўриб кетишимизни айтишди...

Биз ноҳия халқ таълими бўлимининг ходими Райимжон Яллаев билан яна «қадрдон» илм маскани томон йўл олдик. Кўзларимга ишонмадим, ахир бироз бўлса-да, ўзгариш бўлгандир, деб ўйлагандим. Бу ўйларим ҳавога учди. Энди эса мактаб ҳолини эмас, шу хароба илм маскани раҳбари Рўзиқул Эшмўминовнинг мўлтираб турганини кўриб, ўйга чўмдим. Шунда хаёлимга ҳаммага таниш шеърий мисралар келди:

«Яхшидур аччиқ ҳақиқат,
Лек ширин ёлғон ёмон.
Шу ширин ёлғонга, лекин
Алданиб қолғон ёмон...».

Мингбой Турсуновнинг «Юзимиз шувут бўлмасин» деган илтижоли сўзлари гўё хаёлимда михланиб қолганди. Ваъдани эса «қойиллатиб» қўйибди. Директор Рўзиқул Эшмўминов бу гал мактабга «бемавруд» кирганимиздан «ранжиди». Қадамранжидамиз учун ҳужжат талаб қилди. Биз унга керакли ҳужжатларни кўрсатдик. Ҳаммаси жойида эканлигини билгач...

У кишини узоқ кутдик. Келавермагач, хайрлашиб йўлга чиққанимизда қаердандир пайдо бўлган Рўзиқул Эшмўминовнинг «куракда» турмайдиган сўзлари... Аммо бунга биз парво қилмадик. Директор яна нималарнидир гирдикапалак бўлиб ваъда қиларди...

Комил Улуғ ХОЛДОР ўғли.

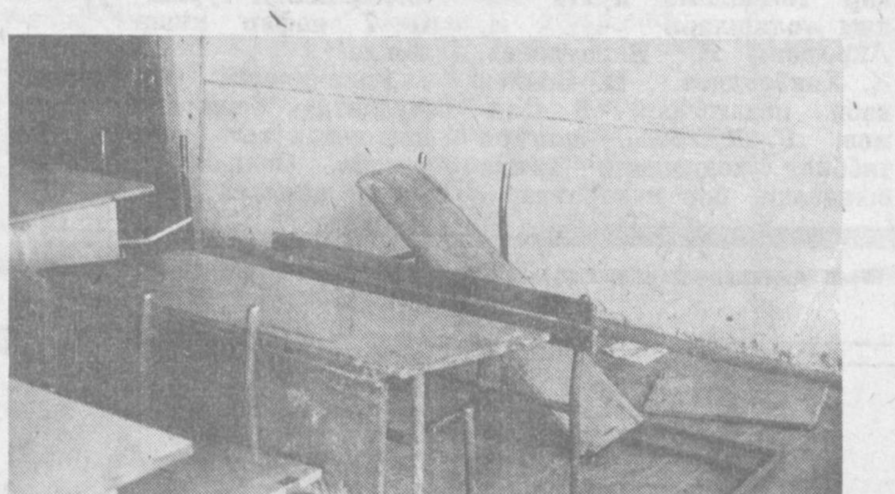

СУРАТЛАРДА: Мактабнинг умумий ҳолатидан лавҳалар.

Муаллиф тасвирга олган.

Давлат тили ҳақидаги қонунни амалга оширамиз

ЎЗИГА БЕК ЎЗБЕГИМ

Халқ улуғлиги ҳозиргача, бизнинг ожиз фаҳмимиз, ноқис идрокимизда тушунилганидек, халқнинг сони, мавқеи, банд қилиб турган ери, таъсир доираси каби ўлчамлар билан белгиланиши улуғликнинг одил мезони эмас. Зеро, ҳар бир халқ, хоҳ у катта, хоҳ кичик бўлсин, ҳар бир одам, умуман, инсон табиатан улуғ. Моҳиятининг сир-синоатлари тагига етиш мумкин бўлмаган қодир табиатнинг қудратли мўъжизаси маҳсули ўлароқ у борлиқнинг бисотида мавжудлиги билан улуғ. Бинобарин, ўзбек ҳам улуғ. Унинг ўзлиги ҳам, қадр-қадрияти ҳам, шаъни ҳам, шарафи ҳам, маданияти ҳам, тили ҳам улуғ. Ҳар бир ўзбек ҳам улуғ. Қондошим, жондошим, жафокашим, заҳматкашим, ўзига бек ўзбегим! Сен улуғсан, улуғлигинг билан фахрланишга ҳақлисан!

Аммо улуғлигингга шак келтирувчи, ўзлигингни таҳқирловчи, қадр-қадриятингни топтовчи, шаън-шарафингни булғовчи, маданиятингни рад қилувчи, тилингни менсимовчи ноқобил, номуносиб, палид, ҳаромзода, шаккок, муртад шумқадамларинг ҳам йўқ эмас. Афсус, на чора. Гул тикансиз, дара бўрисиз, шоли курмаксиз бўлмайди. Бу — ҳақ гап. Шундайликка шундайку-я, лекин, барибир, улуғлигингни қадрловчи, ўзлигингни, қадриятингни, тилингни ардоқловчиларинг кўп. Уларнинг саъю ҳаракатлари, жон олиб-жон беришлари, фидойиликлари натижасида мустабидлик тагзаминига қурилган салтанатнинг халқларни аста-секинлик билан мажолсизлантириб, тинкасини қуритиш каби узоқни мўлжаллаб олиб борилган машъум сиёсати қурбони бўлаёзган, ҳалокат жарининг ёқасига бориб етган, унга қулаб асфалософинга кетишига бир баҳя қолган тилимизни сақлаб қолиш учун кураш бошлаб юборилди. Бу кураш баъзида кескин жангу жадаллар билан кечди. Ўзбек тилининг йирик бир халқ тили сифатида яшаш ҳуқуқига ҳақли эканлиги, унга давлат тили мақоми берилиши масаласи баҳс қилинди. Бу масаланинг муҳокама ва мунозараси фикрлар қарама-қаршилигида ўтди. Сунъий тўсиқларга, ғовларга ҳам дуч келди. Баҳс ибтидосида масаланинг ижобий ҳал қилиниши тарафдорлари, бундай фикрларнинг ҳаво тўлқинларига чиқишига имкон яратганларнинг айримлари танбеҳларга учраб, таъзир едилар. Ҳатто маъмурий жазо олганлар ҳам бўлди. Лекин ҳақ жойини топди. Миллионларнинг эзгу дил истаклари амалга ошди, орзулари ушалди: тилимиз давлат тили мақомига эга бўлди. 1989 йил октябрининг 21 куни Жумҳурият Олий Кенгаши давлат тили ҳақида 30 банддан иборат тарихий қарор қабул қилди.

Галдаги вазифа «Қонун»нинг ижроси, унинг бандларида қайд қилинган тадбирларни амалда бажаришга боғлиқ бўлиб қолган эди. Мана, яқинда Қонун қабул қилинганига ҳам уч йил бўлади. Бу айтишгагина осон, аммо кичик муддат эмас. Бир гўдак йўқдан бунёд бўлиб, суяги қотади, оқ-қоранинг фарқига боргудек шаклланади, фикр уқиб, фикр ифодалаш даражасида тилни ҳам ўрганади. Хўш, биз шу муддат ичида тил ҳақидаги «Қонун»ни амалга оширишда нималар қила олдиг-у, қандай натижаларга эришдик?

Бу борада эришилган бир қатор сезиларли ютуқлардан кўз юмиш инсофдан бўлмайди. Олий даражадаги йиғинлардан тортиб энг қуйи бўғинларда ўтказилаётган мажлисларнинг давлат тилида олиб борилаётгани, нотиқларга тил танлаш имкони берилиши, турли ташкилот, муассаса, корхоналарда, маърифат дорилфунуни мутасаддилигида ўзбек тилини ўргатиш бўйича тўгараклар ташкил этилиши, бобомерос ёдгорликларимизни ўрганиш калити бўлмиш эски ўзбек ёзувини ўрганиш ишига кенг имконият яратилиши, турар жойлар, маҳаллалар, мавзелар, қишлоқлар, мактаблар, маданий-оқартув марказлари ва ҳоказоларни номлашда амалга оширилаётган тадбирлар, сўз қўллашдаги тартибсизлик, бошбошдоқликка чек қўйиш, бу соҳадаги ишларни изга солиш вазифасини юклаб атамашунослик қўмитасининг ташкил этилиши, Ўзбекистон Маданият Жамғармаси ҳузуридаги Топонимия кенгаши иш олиб бораётгани ва Жумҳурият Тилшунослар жамияти тузилиши ана шу ютуқлар жумласидандир.

Лекин, минг афсуслар бўлсинки, келгусига катта умидлар боғлаб амалга оширилган мана шу тадбирларнинг барчаси ҳам кўнгилдагидек натижа бермаётир. Дастлаб зўр кўтаринкилик, жонли ташаббус билан бошлаб юборилган ҳаракат аста-секинлик билан сусайиб бораётганлиги аён бўлиб қолмоқда. Буни қуйидагиларда яққол кўрамиз:

1. Ўзбек тилини ўргатиш бўйича ташкил қилинган тўгаракларга ёзилиш, унга қатнашиш дастлабки босқичдаёқ инқирозга маҳкумлиги сезилган эди. Чунки унда қатнашишни истаганлар сони айтарлик даражада кўп эмас, қатнашаётганлар ҳам бу тадбирдан мамнун эмасликларини яширмай баён қилар, мажбурият тақозоси билан қатнашаётганларини рўй-рост айтардилар.

Уларнинг кайфиятларида ботинан ва тилларида зоҳиран «бизга ўзбек тилининг нима кераги бор?» қабилидаги норозилик аломати ошкор эди. Эндиликда эса, моддий танқислик исканжасига тушиб қолганлигига қарамасдан, ташкилотлар, муассасалар, корхоналар бу тадбир учун маблағ ажратаётир, қатновчиларнинг, ўзбек тилини ўрганиши шарт ва лозим бўлганларнинг сони, аксинча, камайиб бормоқда. Тўгаракларга қатнаётганлари ҳам «қатнаяпсанми-қатнаяпман» қабилидаги жўн жавоб беришнигина мақсад қилиб, шунчаки «хўжакўрсинга» келиб-кетаётганлари сир эмас. Амалда эса ўзбек тили сира ҳам ўрганилаётгани йўқ. Бу — одатий менсимаслик, назар-писанд қилмасликдан бошқа нарса эмас. Бизларнинг эса лоқайдлигимиз, журъатсизлигимиздир.

2. Қайси идорага, ташкилотга, муассасага, корхонага кирманг, ўзбек тилида иш битириш амри маҳол, хомхаёл. Ҳамма ерда истеҳзоли қарашлар, масхараомуз муомала, устингиздан кулгудек муносабат. Бас, етар энди камситишлар, нописандликлар. «Емини еганингдан кейин аравасини ҳам тортасан», дейди доно халқимиз. Бир диёрда яшар эканмиз, қонун тақозоси билан ўзбек тилини ўрганишларини талаб қилайлик. Давлат тилини ҳурмат қилсинлар, уни ўргансинлар. Қонунни бузишга ҳеч кимнинг ҳадди бўлмаслиги керак.

3. Бир қатор мавзелар, маҳаллалар, кўчалар, айрим жойларнинг номлари чиройли, мазмундор, воқеликни акс эттирадиган сўзлар билан ўзгартирилди. Кўчалар, биноларнинг кўзга ташланиб турадиган ерларига бу сўзлар жимжимадор қилиб ёзиб қўйилди. Афсуски, бундан нарига ўтолмадик. Шундай сўзларни кўз-кўз қилиб ёзиб қўйиш билан гўё зиммамиздаги бурчни ўтаган қилиб кўрсатдик ўзимизни. Бу ўзгаришларни ўнлаб, юзлаб ҳужжатларда ўзгартириш лозимлиги ҳеч кимнинг хаёлига ҳам келаётгани йўқ. Расмийлаштирилаётган ҳужжатларда ҳамон эски унвонлар қайд қилинмоқда. Яна «худодан бўлиб» буюк ўзгариш — ҳамма нарса ўз аслига қайтишини муғомбирларча кутаётирмиз чоғи. Бундай бўлиши асло мумкин эмас.

4. Истаган идора, ташкилот, муассаса, корхонага боринг, иш юритиш, тўлов, ҳисоб-китоб каптансалари, китобчалари, жўнатма қоғозлари, шу қабилдаги бир талай бошқа ҳужжатлар барчаси рус тилида чоп қилинган. Уларнинг ўзбекчалаштирилган муқобилини кундузи чироқ ёқиб ҳам тополмайсиз. Во ажаб, наҳотки, шу даражада ношуд-нотавон, ноқобил халқ даражасига бориб қолганмиз. Гўё боши берк кўчага кириб қолганмиз-у, ундан чиқар йўл тополмай гарангмиз. Нима, инон-ихтиёримиз; эркимиз ҳамон бўғовдами, ирodaмиз шунчалар бўшми, зеҳнимиз ҳаминқадар ўтмасми, идрокимиз пастми, ақл-заковатимиз, фаҳмимиз шу қадар ноқисми? Нима учун қилишимиз мумкин бўлган ишларни қилмаймиз, қилишга интилмаймиз ҳам. Наҳотки, шунчалар фаолиятсиз бўлиб қолганмиз! Қандайдир махфий қудрат бизларни тақдирга тан бериб яшашга, машъум қисматга кўникишга ром қилганми? Тоқатлар тоқ бўлди, сабр косалари ҳам тўлди энди. Мабодо ҳамон ғафлат уйқусида бўлсак, энди кўзларни очайлик. Мустақил давлатнинг эркин ва озод фуқаролари сифатида қонун бизга берган ҳақ-ҳуқуқимиздан фойдаланайлик. Тилимизнинг том маънода давлат тили бўлиб амал қилишига эришайлик.

5. Инқилоб бешиги ҳисобланган, инқилоб пешвоси номи билан аталган Ленинград, партия ва давлат арбоби Куйбишев, шунингдек, уларнинг сафдош-маслакдошлари, маршаллар, бошқа инқилобий машҳур шахслар номлари билан аталиб келган шаҳарлар номларини ўзлари ҳеч иккиланмай аллақачонлар ўзгартириб улгуришди. Бизлар ҳали ҳануз мана шундай номланишлар **СССР, Партсъезд, Коммуна, Коммунизм, Коммунистик, Социалистик, Комсомол, ВЛКСМ, Инқилоб** ва ҳоказо каби сўзлар, қисқартмалар, бирикмалар билан аталадиган номланишларни бемалол ишлатиб келмоқдамиз. Бундай номланишларни жумҳуриятимизнинг турли бурчакларида истаганча учратиш мумкин. Уларни ўзгартириш ҳеч кимнинг хаёлига ҳам келаётгани йўқ. Уларга муқобил номлар топиш шунчалар мушкулмикан? Йўқ, бундай эмас. Яна ўша суяк-суягимизга сингиб кетган ҳадик, журъатсизлик, лоқайдлик, бепарволик. Боз устига бундай тадбирларга тиш-тирноғи билан қарши, тўсқинлик қилувчи ғайриўзбек, эскипараст, парастликда йўғрилиб суяги қотган тўра ва тўрачалар ҳам йўқ эмас, бу йўлда. Эзгулик йўлидаги бундай ғов ва тўсиқларни бир четга суриб қўйиб, амалий ишга дадил ўтишнинг вақти аллақачон келган.

6. Тил ҳақидаги Қонуннинг бандларида белгиланган тадбирларни амалга оширишда йўл қўйилаётган камчиликларни, атамалар соҳасидаги чалкашликларни, сўз қўллашдаги бошбошдоқликни бартараф қилиш, тилнинг луғат таркибини янги сўзлар, атамалар билан бойитиш, ўзбекча муқобили бўлгани ҳолда улардан фойдаланмай, ўрнига онгли ўжарлик билан рус-байналмилал сўз ва атамаларни ишлатиш, зўрма-зўракилик билан тил ҳазм қилмайдиган сўзларни истеъмолга киритишга уриниш каби ғайрилисоний ҳаракатга барҳам бериш, тил қонуниятининг ҳеч қандай ўлчамига тушмайдиган, ўзбошимчаларча ўйлаб топилаётган чалама-чакки, узуқ-юлуқ жумлаларнинг ҳамма ерда бодроқдай потраб кўпайиб кетаётгани ва шу каби бошқа кўнгилсиз ҳодисалар ҳақида матбуот саҳифаларида, радиоэшиттирув, телекўрсатувларда, турли йиғин, анжуманларда жонкуярлик билан гапирилаётганлигига қарамасдан, бундай кўнгилсиз ҳодисалар ҳамон давом этмоқда. Бу ҳақда айтилаётган амалий фикрлар, кўрсатилаётган тўғри йўл-йўриқлар, берилаётган тавсиялар елда совурилган ғубордек ҳавода қолиб кетмоқда. Ёпирай, алҳазар. Бу қандай сукунат, унсиз бепарволик ўзи!

Фикримизча, тилнинг барча долзарб масалаларини ҳал қилишда фатвоси ягона қонуний кучга эга бўлган мўътабар бир марказ тузилиши зарур. Барча баравар мана шу марказга бўйсуниши қатъий шарт қилиб қўйилмаса, тил соҳасидаги ўзбошимчалик, бошбошдоқлик чуқурлашиб бораверади.

Сўнгги фикр — давлат тили ҳақидаги «Қонун»нинг бандлари матни хусусида. Замон шундай шитоб билан кечмоқдаки, кечаги айтилган фикр бугуноқ эскирмоқда. «Қонун» қабул қилинганда мамлакатимиз қисқартирилиб номланишда СССР аталар эди. Ўзбекистонимиз эса шу буюк салтанатнинг таркибидаги ўн беш иттифоқдош республикалардан бири бўлиб, Ўзбекистон Совет Социалистик Республикаси, қисқартмаси эса ЎзССР деб аталар эди. Шу боис «Қонун»нинг номидан тортиб мўъжазгина даромадию деярли барча бандларида юқоридаги қисқартма ва тўлиқ аталишлар, Советлар, СССР халқлари, Умумиттифоқ, миллатлараро муомала тили каби сўзлар, бирикмалар, қисқартмалар, рус тилини бир неча ўринларда СССР халқлари ўртасида муомала тили эканлигини таъкидловчи жумлалар учрайди. Даставвал мана шуларнинг барчасини бандма-банд санаб кўрсатмоқчи эдик. Бунда «Қонун»нинг деярли кўп бандини такрорлашга тўғри келар экан. Шу сабабли юқоридагича умумлашма таъкид билан чекланишни маъқул топдик.

Ҳозир СССР ҳам, ЎзССР ҳам, Иттифоқ халқларининг муомала тили деган нарса ҳам йўқ. Аммо мустақил Ўзбекистон жумҳурияти, давлати бор. Ҳолбуки, шундай экан, тил ҳақидаги «Қонун», унинг тегишли бандлари ҳам воқеликка мос ҳолда ўзгартирилиши лозим деб биламиз. Зеро, ҳар қандай қонунларнинг ҳам ўзгартирилиши зарур бандлари ҳамиша ўзгартирилади. Ўзбек тилига давлат тили мақомини бериш борасида қабул қилинган «Қонун» ҳам эски таҳрири бўйича қолиши мумкин эмас, деб ҳисоблаймиз. Олий Кенгаш ўзининг навбатдаги йиғилишларидан бирида кўриладиган масалалар кун тартиби қаторига тил ҳақидаги «Қонун»га ўзгартиришлар киритиш масаласини ҳам қўшиб қўйса, айни муддао бўлур эди. Бу ҳақда узил-кесил ҳукм чиқариш ҳуқуқшуносларга ҳавола.

Қ. КАРИМОВ,
тилшунос, фан номзоди.

ЖАМИЯТ ТУЗИЛДИ

Яқинда Қарши ноҳиясидаги кашшофлар уйида ноҳия Меҳнат резервлари кўнгилли спорт жамиятининг конференцияси бўлиб ўтди. Бу конференцияда барча мактабларнинг директорлари, жисмоний трабия фани ўқитувчилари қатнашдилар. Конференцияда ноҳия халқ таълими бўлимининг мудири Нормурод Абдураҳимов «Меҳнат резервлари кўнгилли спорт жамиятининг мақсади ва вазифалари» тўғрисида маъруза қилди.

Асосий мақсад ноҳия мактабларида спорт ишларини жонлантириш ва молиявий аҳволини яхшилаш эканлиги таъкидланди. Мактаб директорларидан М. Умарова, жисмоний тарбия ўқитувчиларидан Ҳ. Тошев, Т. Жалиловлар сўз олиб, жамиятнинг тузилиши ёшларимизни жисмоний томондан баркамол бўлишларида ёрдам беришини айтишди. Мазкур йиғилишда вилоят спорт жамиятининг раиси Хуррам Баратов, ноҳия спорт жамиятининг раиси Баҳром Қаршиев қатнашдилар. Янги меҳнат кўнгилли спорт жамиятининг ташкилий пленумида ноҳия халқ таълими бўлимининг мудири Нормурод Абдураҳимов раис, Даврон Ҳусанов раис ўринбосари қилиб сайланди.

Х. НАЗАРОВ,
Қарши ноҳиясидаги 24-ўрта мактаб директорининг тарбиявий ишлар бўйича ўринбосари.

Инсон ва жамият ўқитувчиларига ёрдам

МИЛЛАТЛАРАРО МУНОСАБАТ МАДАНИЯТИ

Афтидан, келгусида ўтмиш хатоларини такрорламаслик ва тўғри миллий сиёсат юритиш учун биз миллий муносабатлардаги хатоликлар ва бузилишларнинг илдизи қаерда экани, у асосан нималарда намоён бўлганини аниқлаб олишимиз лозим.

Маълумки, 1917 йилги Октябрь инқилобидан бошлаб 1986 йил декабрь ойидаги Олмаотада содир бўлган қонли воқеаларгача, 69 йил мобайнида, биз илмий асосланган миллий сиёсат юритаяпмиз, деб такрорлашдан чарчамадик. Бу сиёсат, такрорлардик биз, марксизм-ленинизм таълимотига асосланган, бу таълимот барча фанлар ютуқларини ўзида мужассамлантиргандир.

Ҳа, ҳақиқатан ҳам шундай. Бироқ бу таълимотга биз бошқача муносабатда бўлдик. Биз у қотиб қолган нарса эмас, балки амалий ҳаракат учун дастуриламал эканлигини ҳисобга олмадик. Бу таълимот хулосалари ва қоидалари ҳар бир янги тарихий давр билан, янги шароит билан ўзгариб туриши кераклигини билдиради. Биз эса СССРнинг кўп миллатли давлатлари учун XIX аср ва XX асрнинг биринчи чораги учун тўғри бўлган, аммо XX асрнинг ўртаси ва иккинчи ярми учун мутлақо ярамайдиган қоидаларни қўлладик.

Мисол учун «Бутун дунё пролетарлари, бирлашингиз!» шиорини олиб кўрайлик. Жаҳон капитализми билан муваффақиятли кураш олиб бориш учун, — дея ёзишган эди К. Маркс ва Ф. Энгельс, — бутун дунё ишчилари бирлашишлари, миллий ҳис-туйғуларни улоқтириб ташлашлари керак. Шу тариқа, ўша аниқ бир тарихий давр шароитларида улар синфийликни миллийликдан устун қўйдилар ва бу билан улар ҳақ эдилар.

Бироқ XX асрнинг ўрталарига келиб халқларнинг капитализм билан, фашист кучлари билан ва ўзларининг демократик ҳуқуқлари учун курашлари давомида миллий ўзлигини англаши бирмунча ўсди. Бу кучларнинг доимий тазйиқи остида ва ўз-ўзини асраб қолиш туйғусига бўйсунган ҳолда капитализмнинг ўзи ички томондан ўзгара бошлади — у аста-секин, дадиллик билан инсоний қиёфага эга бўла бошлади. Бундай шароитларда «Бутун дунё пролетарлари, бирлашингиз!» шиори ўз бурчини бажариб бўлди, уни қўллаш ўринли эмасди. У одамларни социализмдан бездира бошлади. Зеро, одамлар унинг замирида миллий хусусиятларни, ҳиссиётларни ва фарқларни тан олмасликка даъватни кўрдилар.

Биз эса бу шиорни сўнгги вақтларгача такрорлаб, рўзнома ва ойномаларимизнинг саҳифаларидан унга ўрин бериб келдик.

«Бутун дунё пролетарлари, бирлашингиз!» шиорининг асосий мағзи миллий масаланинг ишчи масаласига бўйсундирилиши ҳақидаги тезисдир. Бўйсунганлик, демак, иккинчи даражали, муҳим бўлмаган нарса. Бутун Совет ҳокимияти йилларида миллий масаланинг роли ва ўрнига етарли баҳо берилмаганлигининг боиси ҳам мана шунда. Фикримизни исботлаш учун бир мисол келтирамиз: 20-йилларнинг бошларидан 80-йилларнинг иккинчи ярмигача собиқ СССРда миллат ва миллий муносабатлар муаммолари билан шуғулланувчи биронта ҳам орган бўлмаган.

Яна бир қоидага эътиборингизни қаратмоқчимиз. «Коммунистик партия Манифести»да синфлар антагонизми билан бирга халқларнинг ўзаро муносабатларида ҳам душманликка барҳам берилади, дея таъкидланади. Биз Манифестнинг бу қоидасини ўзимизча талқин этиб, СССРда эксплуататорлар синфи тугатилган экан, бизда миллатлар ўртасида душманлик ва ихтилоф бўлиши мумкин эмас, демак, миллий масала ҳам йўқ, деган хулосага келдик. Худди шунинг учун бўлса керак, 65 йил мобайнида РКП(б)нинг XII съезди (1923 йил)дан сўнг Бутуниттифоқ XIX партия конференцияси (1988 йил)гача миллатлар ва миллатлараро муносабатлар масаласи ҳукмрон партиянинг съездлари ва конференциялари, унинг Марказий Қўмитаси пленумлари, Олий Кенгаш сессиялари кун тартибига қўйилмади.

Ва, ниҳоят, миллий сиёсатнинг тўғри юритилишига миллатлар ва миллий тилларнинг қўшиб юборилиши катта зиён етказди. Бу ғоя И. В. Сталин томонидан РКП(б) XVI съездида олға сурилди. Бу назарияга мувофиқ, миллатлар бир-бирлари билан яқинлашар эканлар, коммунистик инсониятга қўшилиб кетадилар, миллий тиллар бўлса, битта умумий дунё тилини ташкил қиладилар. Мана шу назария асосида ярим асрдан кўпроқ вақт давомида миллатларнинг қўшилиб кетишини тезлаштиришга қаратилган мақсадга йўналтирилган иш олиб борилди.

Шу тариқа диалектик материализмнинг миллат ва миллий муносабатлар назарияси бўйича қатор энг муҳим қоидалари мажбурий талқин қилинди. Бу эса миллий сиёсатда қўпол бузилишларга олиб келди.

Афсуски, миллий муносабатлар соҳасида юқорида санаб ўтилган нуқсон ва бузилишлар, шунингдек, Ўзбекистонда ҳам содир бўлди.

Ўзбекистон Республикаси кўпмиллатли давлатдир. 1989 йилда ўтказилган аҳолини рўйхатга олиш маълумотларига кўра, Ўзбекистонда 14.123 минг ўзбек (республика аҳолисининг 71,3 фоизи), 1.652 минг рус (8,3 фоиз), 931 минг тожик (4,7 фоиз), 808 минг қозоқ (4,1 фоиз), 467 минг татар (2,4 фоиз), 411 минг қорақалпоқ (2,1 фоиз), 182 минг корейс (0,9 фоиз), 174 минг қирғиз (0,9 фоиз), 154 минг украин (0,8 фоиз), 122 минг туркман (0,7 фоиз) истиқомат қилади.

Бундан ташқари, республикада яна 50 минг арман, 44 минг озарбайжон, 35,7 минг уйғур, 34,7 минг бошқирд, 28,2 минг бухоро яҳудийси, 10 минг чуваш ва бошқалар яшайдилар. Республика ҳудудида кўпмиллатлилик мунтазам ўсиб бормоқда. 1897 йилги аҳолини рўйхатга олиш чоғида Ўзбекистонда 70 миллат вакили яшаши маълум бўлган эди. 1926 йилга келиб бу кўрсаткич 91 тага, 1959 йили 113 тага, 1979 йили 123 тага етди. 1989 йилги аҳолини рўйхатга олиш даврига келиб республикада истиқомат қилувчи миллатлар сони бирмунча муқимлашди. Бироқ шуни алоҳида таъкидлаш керакки, туғилишнинг юқорилиги туфайли ўзбек халқининг «солиштирма оғирлиги» мунтазам ўсиб бормоқда. Масалан, 1959 йилда республикадаги ўзбеклар бутун аҳолининг 62,2 фоизини ташкил қилган бўлса, 1989 йилда бу кўрсаткич 71,3 фоизга етди.

Собиқ Иттифоқимиз учун умумий бўлган бузилишлар ва нуқсонлар Ўрта Осиё минтақаси учун ҳам хос эди. Ижтимоий-сиёсий нуқтаи назардан бу — мунтазам равишда «миллатчи»ларни аниқлаш, уларни қамаш ва сургун қилиш йўли билан жамиятдан ажратиб ташлаш каби «тадбирлар»дан иборат эди. Бунинг натижасида Ўрта Осиёнинг ўн ва юз минглаб ўғил ва қизлари қамоқхоналарда, лагерларда халок бўлдилар. Иқтисодий жиҳатдан олганда, ўлка Марказнинг хомашё базасига айланди. Саноат «олиб келинган» ишчилар синфи ҳисобига ривожлантирилди, қишлоқ хўжалигида пахта яккаҳокимлиги ҳукм сурди, маданиятда миллий тил қисиб чиқарилди, унинг энг яхши вакиллари жисмоний йўқ қилинди. Миллий сиёсатдаги бузилишнинг айрим характерли хусусиятлари мана шундай. Бу эса туб халқнинг ички норозилигига сабаб бўлди, сўнгра минтақада миллатлараро муносабатларни кескинлаштирди. Марказнинг ҳамма соҳадаги ҳукмронлиги — республикалар мустақиллик ҳуқуқларининг йўққа чиқарилиши, «байналмилалчилик» манфаатлари йўлида Марказ раҳбар ходимларининг ўз сўзларини ўтказишга уринишлари, Ўрта Осиё туб халқлари вакилларининг ҳукуматда — армияда, космонавтикада, дипломатияда умумиттифоқ масъул лавозимларга кўтарилмасликлари — буларнинг ҳаммаси уларга ишончсизлик белгиси, уларга «иккинчи навли», «кам ривожланган», қолоқ халқ деб қаралишидан гувоҳлик беради.

Халқ сабр косаси шу тариқа томчима-томчи тўла борди ва заррача учқун натижасида портлаши мумкин бўлган аралашма пайдо бўла борди. 1988—1990 йилларда Ўшда, Наманганда, Қўқонда, Душанбеда, Паркентда, Қувасойда, Ўрта Осиёнинг бошқа аҳоли пунктларида ана шу аралашмага ўт кетиши натижасида кучли портлаш юз берди.

* * *

Бундан буён ана шундай ижтимоий портлашларга йўл қўймасликнинг муҳим шартларидан бири бу миллатлараро мулоқот маданиятини тарбиялаш ҳисобланади. У жамият умумий маданиятининг ажралмас қисми саналади. У жамиятимизда замонавий шароитларда алоҳида аҳамиятга эга.

Миллатлараро мулоқот маданияти, бу — ўзини жамиятда тутишда амал қиладиган принциплар, қоидалар ва усулларнинг муштараклигидир. Миллатлараро мулоқот маданиятининг бу шартлари ва талаблари ҳар кимнинг ва ҳар бир миллатнинг ички сифати, турмуш тарзининг таркибий қисми, тафаккур ва ҳатти-ҳаракати усули бўлиб қолмоғи лозим.

Миллатлараро мулоқот маданияти ўзида миллий характер ва ҳар бир миллат руҳиятидаги энг яхши хусусиятларни мужассамлаштиради. Бу хусусиятлар миллий маданиятни ривожлантиришга, барча халқлар миллатлараро мулоқот маданиятининг энг яхши томонларини ўзлаштиришга ёрдам бериши лозим. Фақат шундай қилгандагина миллат барча халқлар ҳурматига сазовор бўлиши ва замонамизнинг ривожланган халқлари оиласига кириш ҳуқуқига эга бўлиши мумкин.

Қ. ХОНАЗАРОВ,
фалсафа фанлари доктори, Сиёсатшунослик ва бошқарув институти профессори.

МАКТАБ ГЕОГРАФИЯСИНИ ҚАЙТА ҚУРИШНИНГ ИЛМИЙ-УСЛУБИЙ КОНЦЕПЦИЯСИ

ҚАЙТА ҚУРИШНИНГ ЗАРУРЛИГИ, МАҚСАДИ ВА ВАЗИФАЛАРИ

Собиқ СССРнинг мустақил давлатларга бўлиниб кетиши, хусусан Шарқий Европадаги давлатларнинг ижтимоий-иқтисодий ва сиёсий тузумида рўй берган туб ўзгаришлар оқибатида социалистик ҳамдўстликнинг барбод бўлиши иқтисодий-ижтимоий география мазмунига жиддий ўзгаришлар киритди. Ўзбекистон Республикасининг мустақил давлат мақомини қўлга киритиши, халқ хўжалигини бошқаришнинг бозор иқтисодиёти қонуниятларига асосланиши ҳамда таълим-тарбиянинг сиёсатдан холи қилиниши ҳам Республикамизда умумий ўрта таълимни, жумладан, мактаб географиясининг таркиби ва мазмунини тубдан қайта қуришни тақозо этмоқда.

Маълумки, «территориал меҳнат тақсимоти» — иқтисодий-ижтимоий географиянинг асосий тушунчаларидан бири. Ҳаёт бу тушунчанинг қўлланиш кўлами ва принципига бўлган мезонни ўзгартмоқда. Аниқроғи унинг макон ўлчамидаги татбиқи иттифоқ кўламидан асосан маҳаллий ҳудудга, мустақил жумҳуриятларга кўчирилмоқда. Ҳолбуки, яқингача ҳудудий меҳнат тақсимоти маъмурий-сиёсий жиҳатдан мураккаб ва беқиёс улкан мамлакатда ўта марказлашган — «Бутуниттифоқ» манфаатларига татбиқан жорий қилинди. Ишлаб чиқаришнинг ҳудудий алоқаларини хоҳ горизонтал, хоҳ вертикал жабҳаси бўлмасин асосан марказ белгилади. Шубҳасиз, шу ҳолатлар мактаб географиясида ҳам ифодаланиб, у ўқувчиларимизнинг иттифоқ географиясига нисбатан ўз жумҳуриятлари географиясидан маълумотларининг саёзлашувини кучайтирди. Бу мактабни битиргач, Ўзбекистонда фаолият кўрсатувчиларнинг меҳнатга ижодий ёндошувига салбий таъсир этди, ижтимоий фаоллигини сусайтирди.

Ҳудудий меҳнат тақсимоти моҳиятида рўй берган ўзгаришларга ҳамоҳанг унга алоқадор бўлган концентрация (мужассамлашув), ихтисослашув, ишлаб чиқаришни комплекс юксалтириш районлаштириш, аҳоли жойлашуви ва урбанизация жараёни, районлараро иқтисодий алоқалар каби назарий тушунча ва категориялар ҳам моҳиятан бир мунча ўзгарди.

Яна бир масала. Ўтган йилларда биз географик детерминизимни (аниқлашни) асоссиз улоқтириб ташладик, географик сиёсат тўғрисида сўз юритишга қўрқдик. Ҳаёт ишлаб чиқариш кучларидан фойдаланишда бу ғоя билан ҳисоблашиш зарурлигини тасдиқламоқда. Ахир аҳолининг қайси табиий географик ва ижтимоий шароитда яшаши ҳатто унинг хулқ атворига ҳам таъсир қилиши аниқ. Шунга мувофиқ тоғда, чўлда, ёки аҳоли зич жойлашган воҳаларда яшовчи кишилар, шаҳарлик ёки қишлоқликдан ўзларининг ҳаёт тарзи ва рафторига кўра фарқланадилар. Демак, жумҳурият ёки мамлакатларнинг географик ўрни, ер усти тузилиши, шубҳасиз, уларнинг ривожланиш даражасига таъсир қилади. Бундай ҳолда мактаб географиясида жамият ривожланишнинг географик омиллари ҳақида жиддий сўз юритиш талаб этилади.

Жаҳон меёрларида билим беришнинг муҳим шартларидан бири компьютер техникасини география таълимига жорий қилиш бўлиб қолмоқда. Бунинг учун дарсликларнинг анъанавий тузилишини компьютердан фойдаланишга мослаб ўзгартириш зарур. Дарслик ундаги тушунчалар миқдори билан эмас, балки ўқувчини фикрлашга чорловчи тушунчалар тизими билан қимматлидир.

«Ўзбекистоннинг ўрта умумтаълим мактаби концепцияси» талабига мувофиқ юқори синфларнинг дарсликларига билиш услубиётига оид билимлар киритилади. Бунинг учун ўқув дастурларида географиянинг татбиқий йўналишига салмоқдор ўрин ажратмоқ лозим бўлади. Айниқса, мактаб яқинидаги исталган табиий ҳудудий комплексни оддий тавсиф қилишдан тортиб, уни «тадқиқ» этишга қадар қўлланадиган билиш усулларини киритиш мақсадга мувофиқдир.

Иқтисодий-ижтимоий географияда эса мустақил Ўзбекистоннинг ҳаётида рўй бераётган иқтисодий ҳодиса ва жараёнлар таҳлили, ҳамда бу борадаги турли қарашлардан қай бири энг мақбуллигини аниқлаш каби дидактик муаммолар ўрин олмоғи зарур.

Фан ва техника юксалган сайин фундаментал табиий фанлар тобора техника ва технология соҳасидаги фанларни ҳам қамраб олиб, физикавий кимё, кимёвий физика, геофизика, бионика сингари ўнлаб комплекс фанлар вужудга келмоқда. Бундай комплекс фанлар заминида комплекс билим ва малака талаб қилувчи янги-янги касб-корликлар пайдо бўлмоқда. Шуларни назарда тутиб «Ўзбекистон умумий ўрта таълим мактаби концепцияси»да турли туркумдаги фанлардан омухта (интегратив) ўқув фани яратиш ғояси илгари сурилган. Бу ғоя ҳам мактаб географиясига бевосита алоқадор. Хуллас, бир томондан иқтисодий-ижтимоий ва сиёсий ўзгаришлар, иккинчи томондан жуғрофия илми ва таълим услубиётидаги ўзгаришлар боис мактаб географиясининг илмий-услубий қайта қуриш концепцияси ишланмоғи шу куннинг долзарб муаммосига айланди.

Мактаб географиясининг мазмунини белгилаш ва шу асосда ўқув режаси ва дастурларни ишлаб чиқмоқ учун ўқув фанининг ўрта умумтаълимдаги ўрни, мақсади ва вазифаларини энг муҳим жиҳатларини белглаб олмоқ зарур. Мазкур концепция асосида тузилажак ўқув дастурларида география таълимининг мақсад ва вазифалари мукаммал ифодаланишини назарда тутиб, қуйида мактаб географиясининг мақсади ва вазифасини умумлашган тарзда берилмоқда:

— дунёни яхлит идрок этишни, географик қамровда мушоҳада юритишни, бир сўз билан айтганда, географик маданиятни тарбиялаш;

— теварак атрофни идрок қилишнинг муҳим воситаси ва услуби — харитадан моҳирона фойдалана билиш;

— ҳар қандай шахс табиат ва жамият билан муносабатнинг энг оқил меёрларига амал қилишини, бунинг муҳим шарти эса уларга комплекс ёндашиш эканлигини англатмоқ;

— ҳар бир фуқаронинг ўзи яшаб турган табиий ижтимоий муҳитда самарали фаолият кўрсатишига зарур билим ва малака бериш билан бирга ундаги ирсий қобилиятларнинг, жумладан, географияга қизиқишининг рўёбга чиқиши ва ривожланишини таъминлаш.

МАКТАБ ГЕОГРАФИЯСИНИНГ ТАРКИБИ ВА МАЗМУНИ

Мактаб географияси юқоридагидек мақсад-вазифага мувофиқ икки босқичдан иборат бўлади. Таянч ўқув режага ҳалал бермаган ҳолда ўқувчиларнинг билиш имконияти, лаёқати ва бошқа ўқув фанларининг мазмунига мувофиқ география дарсликлари мактабнинг ҳар иккала босқичида ҳам таркибан ва мазмунан табақалашади. Мактабнинг II босқичи (5—9-синфлар)да дафъатан умумгеографик тушунчалар, ҳодиса ва қонуниятлар «табийёт» номли бирикма ўқув фан таркибида, яъни физика, ботаника, кимё ва математкага оид маълумотлар билан омухта ўрганилади. «Табийёт» омухта курси жорий қилиниши туфайли «Умумий табиий география» курси 5-синфнинг иккинчи ярмида ихчамлашган ҳолда ўрганилади. Сўнгра «Материклар ва океанлар географияси»га ўтилади.

7-синфга эса буткул янги (Ўрта Осиё) Туркистон табиий географияси курси жорий этилади. (Бу ўринда «Ўрта Осиё» ёки «Туркистон» сиёсий-маъмурий ёхуд этник бирлик маъносида эмас, балки табиий географик ўлка маъносида олинмоқда). Ўзбекистон табиий географияси ҳам шу синфда ўрганилади. Сўнг, Ўзбекистоннинг иқтисодий ва ижтимоий географияси ўрганилади. Жаҳоннинг иқтисодий, ижтимоий ва сиёсий географияси курси билан мактаб географиясининг биринчи босқичи якунланади.

Собиқ СССР географиясига оид маълумотлар юқоридаги курсларга сингиб кетади.

Мактабнинг III босқичида (10—11-синфлар) эса таълимнинг табақалашуви ва ихтисосий йўналишларга ҳамоҳанг мазмунан турлича ўқув курслари тавсия этилади. Курсларнинг ўрта умумтаълимдаги ўрни ва салмоғи қуйидагича бўлиши мумкин:

МАКТАБ ГЕОГРАФИЯ ТАЪЛИМИНИНГ ТАРКИБИ

(Ихтисослашган синфларда бу курслардан фақат биттаси ўрганилади)

Мактаб босқичлари	Курсларнинг аталиши	Синфларда ҳафталик дарслар сони: 5	6	7	8	9	10	11	Жами
АСОСИЙ МАКТАБ 5-9-синфлар. (II босқич)	Табиёт	1	—	—	—	—	—	—	34
	Умумий табиий география	1	—	—	—	—	—	—	34
	Материклар ва океанлар географияси	—	2	1—0	—	—	—	—	85
	Туркистон табиий географияси, Ўзбекистон Республикасининг табиий географияси	—	—	1—2	—	—	—	—	51
	Ўзбекистон Республикасининг иқтисодий ва ижтимоий географияси	—	—	—	2	—	—	—	68
	Хорижий мамлакатларнинг иқтисодий, ижтимоий ва сиёсий географияси	—	—	—	—	2	—	—	68
									340
ЮҚОРИ (ўрта) МАКТАБ 10-11-синфлар. (III босқич)	1) Инсон ва жамият	—	—	—	—	—	—	2	68
	2) Умумий география	—	—	—	—	—	2	—	68
	3) Жаҳоннинг иқтисодий-ижтимоий муаммолари (брикма ўқув фани)	—	—	—	—	—	—	2	68
	4) Конструктив география асослари	—	—	—	—	—	2	—	68
	5) Рекрацион география	—	—	—	—	—	1	—	34
	6) Геоэкология асослари	—	—	—	—	—	—	2	68

Ҳар — бир мактабда география мазмуни турли мураккаблик ва теранлик асосида табақалаб ўқитилиши мумкинлигидан курсларга ажратилган ўқув соатлар тахминийдир.

МАКТАБНИНГ ИККИНЧИ БОСҚИЧИ (5—9-СИНФЛАР)ДА ГЕОГРАФИЯ

Бу босқичда Ўзбекистон географиясига оид маълумотлар деярли барча курслар моҳиятининг дидактик асосини ташкил этади. Шу билан бирга ўқувчи яшаб турган маҳалла, қишлоқ, ноҳия ва вилоятнинг географик маълумотлари мактаб компоненти сифатида ҳар бир курснинг деярлик ҳар бир мавзусига қиёсий-узвий боғлаб ўрганилади.

Иккинчи босқич мактабда дастлабки географик маълумотлар «табийёт» номли омухта ўқув фани таркибида берилади.

Маълумки, жумҳуриятимизда Совет ҳокимияти йилларида шаклланган ва ҳануз қўлланиб келинаётган ўқув фанлари тизими физика, кимё, биология, география, астрономия каби ўқув фанларини ўрганишда шаклланадиган катта ҳажмдаги табиий-илмий билимлар мажмуасини ўз ичига олади. Табиатни алоҳида-алоҳида ўқув фанлари таркибида ўрганиш ўқувчиларни олий ўқув юртида билим олиш учун тайёрлашга хизмат қилса-да, бироқ табиат ҳақида, унинг яхлитлиги, инсоннинг табиатда тутган ўрни ва роли тўғрисида, инсоният олдида бугунги кунда кўндаланг бўлиб турган оламшумул муаммоларнинг моҳиятини тўғри тушунишга, уларнинг ечимига комплекс ёндашишга ўргатишда, қисқаси мустақил ҳаётга тўлақонли кириши6 кетиш учун зарур бўлган умумий таълим беришга ожизлик қилмоқда.

Юқорида қайд этилган муаммоларни «ўқув фанлариаро боғланиш» деб аталувчи таълим услуби билан ҳал этишга уриниш ижобий натижа бермади. Чунки, машҳур географ-олим ва методист Н. Н. Баранский таъкидлаганидек, «ўқув материали таркиби ва мазмунида йўл қўйилган хатони ҳеч бир таълим услуби билан тузатиб бўлмайди». Бунинг устига ҳар бир ўқитувчи ўқув фанлариаро боғланишга дарсда амал қилар экан, аввалом бор, у ўқувчилардан ўз фани бўйича кўпроқ тушунчалар ҳосил қилишга интилади, натижада, ўрганилиши зарур бўлган асосий объект — инсон билан табиат ўртасидаги муносабат муаммоси турли ўқув фанлари ўртасида бўлиниб, моҳиятан яхлитлигини йўқота борди. Шунинг учун «Ўзбекистон ўрта умумтаълим мактаби концепцияси»да мактабнинг II босқичида табиат туркумидаги биология, табиий география, физика, кимё ва астрономия ўқув фанларини «Табиатшунослик ва техника» ёки «Табийёт» деб номланувчи бирикма курсга бирлаштириб ўқитиш кўзда тутилган. Мактаб таълимига жорий этилажак бирикма ўқув фани:

— биринчидан, ўқувчиларда табиат ҳодисаларини ва умуман оламни билишнинг илмий манзарасини яхлитлик асосида шакллантиради. Натижада табиат туркумидаги ўқув фанларининг мазмунини ташкил этган объект, ҳодиса ва жараёнларнинг ўзаро алоқадорлиги янада мукаммаллашади;

— иккинчидан, табиат туркумидаги ўқув фанларининг бирикма тарзда ўқитлиши ўқув фанлар тизимининг узлуксизлигини таъминлайди. Масалан, амалдаги таълим тизимида физикани 7-синфдан, кимёни ўқитиш 8-синфдан, астрономия эса 9-синфдан ўқитилади. Бу ўқув фанларининг элементлари 3—5-синфларда «Табиатшунослик» предметида қисман ўрганилади. Кўриниб турибдики, бу ўқув фанлари элементини бирикма курсда ўқитиш билан уларни системали курс сифатида ўқитиш орасида катта узилиш мавжуд. «Табийёт» бирикма ўқув фани ана шу узилишга барҳам беради.

— учинчидан, «Табийёт» бирикма курсининг жорий этилиши мактаб ўқув режасидаги табиат туркумига тегишли ўқув фанлари сонини қисқартиш имконини беради. Умумий табиий география(бошланғич) курси физика, биология ўқув фанлари мазмунига оид қайтариқлардан ҳоли бўлиши эвазига бир мунча қисқаради.

Умумий мажбурий таълимнинг тўққиз йиллик бўлиши муносабати билан «Материклар ва океанлар географияси» мазмунидан мамлакатшунослик характеридаги маълумотлар, хусусан давлатларнинг хўжалиги ва сиёсий тузимига хос маълумотлар чиқарилади. Чунки, бундай маълумотлар 9-синфда «Хорижий мамлакатларнинг иқтисодий-ижтимоий ва сиёсий географияси»да ўрганилади. Бу курснинг илгари фақат бир синфда ўқитилганидан фарқли ўлароқ икки синфга бўлиб (6—7-синф) ўқитилишини жорий этишдан мақсад «Туркистон табиий географияси»ни «Материклар ва океанлар географияси» билан узвий боғланишини таъминлашдир. «Материклар ва океанлар географияси»нинг Евросиё бўлими 7-синфнинг биринчи чорагидагина ўрганилади. Бу билан Евросиё материгининг мантиқий бўлаги «Туркистон табиий географияси»ни ўзлаштиришга дидактик қулайлик яратилади.

Ҳудудий яхлитлик принципига мувофиқ тузилган «Туркистон табиий географияси» курси Ўрта Осиёнинг барча жумҳуриятлари табиий географиясини мужассамлаштиради. Бинобарин бу курсни Ўрта Осиёнинг мустақил жумҳуриятларидаги барча мактабларда ягона дарслик асосида ўрганилиши ҳам мумкин. Бу билан ҳозирда Туркманистон, Тожикистон, Қирғизистондаги ўзбек мактабларида ёки Ўзбекистондаги туркман, тожик, қирғиз мактабларида ҳануз бошқа-бошқа дарсликдан фойдаланишдек муаммо муайян ечимини топади. Айни вақтда Ўрта Осиёдаги мустақил давлатларнинг бирлашишдек эзгу-ниятларига ҳисса қўшилади.

Ўзбекистон иқтисодий-сиёсий тараққиётнинг муҳим босқичи — мустақил давлат мақомида ривожланишга киришди. Энди республика халқ хўжалиги комплексида мисли кўрилмаган миқдор ва сифат ўзгариши рўй беради. Шундай шароитда ёшларнинг иқтисод масалаларидаги саводхонлиги ҳар қачонгидан ҳам муҳим аҳамият касб этади. Шу муносабат билан иқтисодий ва ижтимоий географиянинг умумий назарий асосларидан маълумот бериш (яъни иқтисодий ва ижтимоий географияни ўрганишга «кириш») вазифасини бажарувчи курсга эҳтиёж кучаяди. Ана шу эҳтиёжнинг талай қисмини 8-синфда ўрганиладиган «Ўзбекистон Республикасининг иқтисодий ва ижтимоий географияси» курси қондиради. Бу курс икки қисмдан иборат бўлади. Биринчи қисмда иқтисодий ва ижтимоий географиянинг иқтисодий географик категориялари, қонуниятлари ҳамда принциплари буткул Ўзбекистоннинг иқтисодий-ижтимоий ҳаётига оид маълумотлар мисолида, яъни Ўзбекистон Республикаси халқ хўжалигининг таърифи орқали тушунтирилади. Иккинчи қисмида Ўзбекистоннинг ягона халқ хўжалик комплекси таркибидаги барча ҳудудий ишлаб чиқариш комплекслар мукаммал кўриб чиқилади, яъни ҳозиргидан фарқли ўлароқ республиканинг барча иқтисодий районлари ҳамда вилоятлари географияси ҳамма мактабда тўлиқ ўрганилади. Аҳоли мавзусига тегишли дидактик маълумотлар миллий-этник яхлитлик ғояси асосида изоҳланади.

Хорижий мамлакатларнинг иқтисодий-ижтимоий ва сиёсий географияси 9-синфда ҳозиргидан кўпроқ вақтда — 68 соатлик материал асосида ўрганилади. Чунки собиқ СССРни ташкил этган республикалар ҳам мустақил давлатлар сифатида унинг таркибида бўлади. Шу вақтгача бўлганидан фарқли ўлароқ жаҳон давлатлари фақат иқтисодий тараққиёт даражаси асосида гуруҳларга ажратилади.

Хуллас, географиянинг иқтисодий таълим борасида мактабда етакчи ўқув фани эканлиги бундан буён янада кучаяди.

МАКТАБНИНГ 3 БОСҚИЧИ (10—11-СИНФЛАР)ДА ГЕОГРАФИЯ

Муайян ихтисос эгаллаш ниятида билим олишни хоҳловчи ўқувчилар учун умумий ўрта таълим мактабининг III босқичида география таълимининг таркиби ҳам, мазмуни ҳам хилма-хил бўлиши мумкин. Масалан: география, иқтисод йўналишига ихтисослашган мактабларнинг 10-синфида «Жаҳоннинг иқтисодий-ижтимоий муаммолари» бирикма ўқув фани ўрганилади. Бунда асосан иқтисодий, ижтимоий ва сиёсий географиянинг назарий асослари, ўта тараққий этган мамлакатларнинг хўжалик таркиби, жаҳон мамлакатлари ўртасидаги иқтисодий интеграция турлари, Ўзбекистоннинг хорижий мамлакатлар билан иқтисодий алоқалари мукаммал ўрганилади.

«Рекрацион география», «Конструктив география асослари» курслари университет ва педагогика олий ўқув юртларида география ихтисоси бўйича ўқийдиганларга мўлжалланади.

Илмий техниканинг жадал суръатда ривожланаётганига ҳамоҳанг табиий муҳитнинг тобора ифлосланаётганини ҳисобга олиб, география ихтисоси йўналишидаги синфлар учун «Геоэкология асослари» курсини ҳам тавсия этиш мумкин. Бу курсда Ер қобиғининг умумий географик қонуниятларига мувофиқ глобал ва регионал геоэкология муаммоларининг ечими ўрганилади. Шунингдек, 10-синфга мактаб география таълимининг якуни сифатида ҳозирги замон география фанининг текшириш методлари, унинг асосий қонуниятлари ва шу қонуниятлар заминида ривожланувчи табиий, иқтисодий ва ижтимоий жараёнларнинг назарий ва амалий моҳиятини очиб берувчи «Умумий география» курси киритилади. Бундай курс мазмунида географик ҳодиса, жараён ҳамда категорияларнинг турли мафкуравий нуқтаи назардан талқини ҳам ифодасини топади.

Бошқа ихтисосларга йўналган мактаблар учун, жумладан, техник, биохимия, гуманитар йўналишдаги синфлар учун мўлжалланган махсус курслар ҳам бўлади. Ана шундай курсларга оид ўқув дастурларининг айримлари Ўзбекистон Педагогика фанлари илмий-тадқиқот институтининг «Умумий ўрта таълим мазмуни» бўлими томонидан ишлаб чиқилди ва у республикада янгиланган география таълимини йўлга қўйиш ишида маълум даражада йўналтирувчи вазифани бажариши мумкин.

КОНЦЕПЦИЯНИНГ АМАЛГА ОШИРИЛИШ БОСҚИЧЛАРИ

Мактаб географиясини юқоридагидек йўналишларда қайта қуриш кенг кўламли ва давомий иш. У узоқ муддатли дастур асосида кўп қиррали тадқиқотларни тақозо этади. Бунинг учун қуйидаги долзарб муаммоларнинг ечимини ҳал этмоқ зарур:

а) Илмий-тадқиқот йўналишидаги муаммолар:

— ўқув услубий (мажмуа) комплекснинг янгича мазмуни ва тизимининг педагогик асосларини ишлаб чиқиш;

— бирикма (интегратив) ўқув фани мазмунини белгилашнинг руҳий-дидактик асосларини ишлаб чиқиш;

— умуминсоний қадриятлар билан миллий қадриятларни уйғунлашувининг географик мазмунини аниқлаш;

— табақалаб ўқитишга мўлжалланган ўқув режалари ва ўқув дастурларининг илмий-педагогик асосларини ишлаб чиқиш;

— компьютер техникасини география таълимига жорий этишнинг руҳий-педагогик асосларини экспериментдан ўтказиш;

— ҳар бир курсни ўқитишнинг экспериментал тадқиқ қилинган услубий тизимларини яратиш.

б) Дастур ва дарсликлар яратиш:

Ушбу муаммоларнинг илмий ечими асосида барча курслар бўйича дастур ва дарсликлар янгитдан тузилади. Бундай кенг кўламдаги қайта қуриш кўплаб мутахассисларнинг саъйи-ҳаракатини бирлаштиришни тақозо этади. Бу вазифа Ўзбекистон Педагогика фанлари илмий-тадқиқот институти қошидаги педагогика ва руҳиёт фанлари соҳасидаги илмий-тадқиқотларни мувофиқлаштирувчи жумҳурият кенгаши томонидан амалга оширилади.

в) Ўқитувчи-мутахассис муаммоси:

Қайта қуриш жараёнида анъанавий таълим тизимини янгича таълим тизимига узвий алмашинуви давомий тарзда амалга оширилади. Бунда, шубҳасиз, ҳозирда ишлаб турган ўқитувчиларнинг аксарияти юқоридагидек туб ўзгаришларга ўзларича мослаша олмасликлари мумкин. Шу боис уларни назарий-услубий қайта тайёрловга режа асосида жалб этилади.

Истиқболда эса мактаб географиясидаги ўзгаришларга ҳамоҳанг олий ўқув юртларидаги ўқитувчи тайёрлаш тизимини ҳам қайта қуриш талаб этилади. Бунда анъанавий география ўқитувчиси тайёрлашни кўп мутахассислик бўйича, биринчи навбатда табиатшунослик, инсон ва жамият, геоэкология сингари бирикма ўқув фанларини ўқитишга қодир ўқитувчилар тайёрлаш билан алмаштириш лозим бўлади.

Ўзбекистон Педагогика фанлари илмий-тадқиқот институти «Ўрта умумтаълим мазмуни» бўлимининг мудири, педагогика фанлари номзоди Паёз МУСАЕВ тайёрлаган «Мактаб географиясини қайта қуришнинг илмий-услубий концепцияси» ҳақидаги фикр ва мулоҳаза, таклиф ва истакларингизни қуйидаги манзилгоҳга юборишингиз сўралади:

700068 — ТОШКЕНТ, ОЛМАЗОР КЎЧАСИ, 174-уй, ЎЗБЕКИСТОН ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ ИЛМИЙ-ТАДҚИҚОТ ИНСТИТУТИ, «ЎРТА УМУМИЙ ТАЪЛИМ МАЗМУНИ» БЎЛИМИ.

Сулув баҳор сен ёйган жонажон ўлкамизда бир ой мобайнида, Наврўз тантаналари катта завқ-шавқ билан давом этди. Гоҳ маҳаллада, гоҳида корхонада, гоҳ кенг дала-яйлов бағрида янги кун, янгича ғайрат-шижоатдан дарак бериб, карнай-сурнайлар садоси янгради. Сумалаклар, ҳалимлар қозонлардан тўлиб тошмоқда. Пойтахтимизнинг Акмал Икромов ноҳиясидаги 2-ўқув-ишлаб чиқариш комбинатида бўлиб ўтган Наврўз байрами ҳам барчага бир олам қувонч бахш этди.

Байрам тантаналарини жамоатчи сураткашимиз Саидмурод ҚОРАБОЕВ тасвирга туширган.

«ТИЛ ВА АДАБИЁТ ТАЪЛИМИ»

Илмий-методик ойноманинг иккинчи сони ўзбек номшунослиги муаммоларига бағишлаб Урганчда ўтказилган анжуман қатнашчиларининг фикр-мулоҳазалари билан очилган.

Термизлик филология фанлари номзоди Рўзиқул Мустафоқуловнинг мақоласи Алишер Навоий ва ўзбек болалар адабиёти мавзусига бағишланган.

Ойнома Иззатулла Тожиев тавсия этган педагогик атамаларнинг, андижонлик М. Аюповнинг «Инглиз тилини ўқитиш жараёнида атамалар»нинг давомларини ҳам муштарийлар ҳукмига йўллаган.

М. Алиевнинг «Инглиз тилини ўқитиш жараёнида ўқувчиларнинг қизиқишини орттириш» мақоласида илғор ўқитувчилар тажрибаси ёритилган.

Шунингдек, ойномада берилган республика ўқув-методика маркази тавсия этган умумтаълим мактабларининг 11-синфлари учун адабиётдан ҳамда чет тилидан имтиҳон билетлари, ўзбек адабиётидан иншоларнинг тахминий мавзулари ҳам муштарийларимизни қизиқтириши шубҳасиз.

Қутлаймиз!

Ҳурматли Насиба Жўраевна ҚОСИМОВА!

Педагоглик фаолиятингизга 28 йил тўлиб, умрингизнинг 50 баҳорини қаршиламоқдасиз. Ўтган давр мобайнида ўзингизнинг педагогик маҳоратингиз билан кўплаб ҳамкасбларингизга, ёш муаллимларга ўрнак бўлдингиз. Иш тажрибаларингиз ноҳияда бир неча бор оммалаштирилиб, дастурил-амал сифатида фойдаланиб келинмоқда.

Шунингдек, Сиз етиштирган шогирдларнинг кўпчилиги бугун жумҳурият истиқлоли учун қаерда ва қайси соҳада бўлмасин виждонан меҳнат қилиб, ишончингизни оқлашмоқда.

Ушбу айёмингизда неки яхши ниятлар қилаётган бўлсангиз, ҳаммаси рўёбга чиқсин. Танлаган йўлингиз порлоқ бўлиб, Сизга бахт келтираверсин!..

ТОШКЕНТ ШАҲАР КИРОВ НОҲИЯСИДАГИ 96-МАКТАБНИНГ ПЕДАГОГЛАРИ ВА ШОГИРДЛАРИНГИЗ.

Қутлаймиз!

Ҳурматли Абдусами АБДУҒАНИЕВ!

Узоқ йиллар маориф соҳасида, чунончи, ўқитувчи, илмий бўлим мудири, мактаб директори, Тошкент вилоят халқ таълими бўлимида назоратчи, Тошкент шаҳар Киров ноҳия халқ таълими бўлими мудири, жумҳурият ҳунар-техника давлат қўмитаси инспекциясининг бошлиғи каби масъул ишларда ишлаб, билимингизни, қалб қўрингизни эл учун, халқ фарзандларининг келажаги учун бахшида этдингиз.

Бугун ҳам ана шу таълим-тарбия йўлида туриб қутлуғ 60 ёшингизни нишонлаётган экансиз, Сизга сиҳат-саломатлик тилаймиз. Биз, шогирдларингиз ва ҳамкасбларингизга ҳамиша маслаҳатгўй бўлиб юринг, деймиз.

ТОШКЕНТ ВИЛОЯТИ ҚИБРАЙ НОҲИЯСИДАГИ 12-ҲУНАР-ТЕХНИКА БИЛИМ ЮРТИ ЖАМОАСИ.

Ҳурматли дадажонимиз Абдусами АБДУҒАНИЕВ!

Сиздек падарбузрукворимиз билан ҳамиша фахрлансак арзийди. Негаки, Сиз, аввало, бизнинг дунёга келишимизга, қолаверса, бугунги кунда жамиятда ўз ўрнимизни топиб олишимизга раҳнамо бўлган қалби дарё инсонсиз.

Узоқ йиллар масъул вазифаларда ишлаб юрган кезларингизда ҳам фарзанд тарбиясига бўлган эътиборингиз олдингиздаги мақсадларингиздан бири эди.

Бугун оиламизда энг қувончли кун — Сиз 60 ёшга тўлаяпсиз. Ана шу айёмда Сизга қанча ташаккур билдирсак ҳам озлик қилади. Дадажон, энг муҳими, бахтимизга бор бўлинг, узоқ йиллар туғилган кунингизни бирга нишонлайверайлик.

Турмуш ўртоғингиз ШИРМОНХОН, фарзандларингиз: МУҚАДДАС, САОДАТХОН, МУФАЗЗАЛ, ДИЛШОД, РАФИҚЖОН, ЗАФАРБЕКлар.

Қутлаймиз!

Азиз Сайфиддин Нуриддинович РАЖАБОВ!

Ғиждувон шаҳридаги Улуғбек номли 3-ўрта мактаб жамоаси Сизни туғилган кунингизнинг 60 йиллиги, муаллимлик фаолиятингизнинг 40 йиллиги муносабати билан қизғин қутлайди.

Сиз 25 йил мобайнида мактаб педагогларига бош бўлиб, ишчан ва аҳил жамоани юзага келтирдингиз. Ёш авлодни ўқитиш ва тарбиялашдек машаққатли, аммо ниҳоятда масъулиятли ва шарафли касбнинг ҳақиқий устаси эканлигингизни кўрсатдингиз. Моҳир педагог, меҳрибон тарбиячи, ижодкор ўқитувчи, жонкуяр устоз, талабчан ва ташкилотчи раҳбар сифатида кенг жамоатчилик ўртасида катта ҳурмат қозондингиз.

Сайфиддин Нуриддинович, Сизга мустаҳкам сиҳат-саломатлик, узоқ умр, оилавий бахт ҳамда келажак ишларингизда омад тилаймиз.

ҒИЖДУВОН ШАҲРИДАГИ УЛУҒБЕК НОМЛИ 3-ЎРТА МАКТАБ ЖАМОАСИ.

Қутлаймиз!

Меҳрибон Онажонимиз Кимёхон МАМАЖОНОВА!

Сочларингиздаги оқлар, юзларингиздаги ажинлар меваси бўлган биз — фарзандларингиз, келинингиз, невараларингиз Сизнинг энг азиз байрамингиз — туғилган кунингиз билан чин юракдан қутлаймиз. Ушбу кунда шаънингизга қанча мақтов айтсак ҳам озлик қилади. Сиз Она деб аталмиш шарафли номни эъзозлаш билан бир қаторда Бағдод ноҳиясидаги 3-ўрта мактабда кўп йиллардан буён ўзбек тили ва адабиёти фанидан сабоқ бериб келаяпсиз. Яна кўп йиллар севган касбингиз эгаси бўлишингизнинг тарафдоримиз.

Доимо севимли мактабингиз ва қайноқ оиламиз бағрида ўйнаб-кулиб юринг. Хуллас, бугун энг эзгу тилакларнинг барчаси фақат Сизники бўлсин!

БУРҲОНЖОН, ШУҲРАТЖОН, ҒАЙРАТЖОН, ЎЛМАСХОН, МАНЗУРАХОН, КОЗИМЖОН.

Қутлаймиз!

Қадрли Ҳамидулло ҲАМДАМОВ!

Йигирма олти йиллик педагогик фаолиятингиз давомида билимингиз, куч-қувватингизни болалар таълим-тарбиясига бағишладингиз.

Ўз ишининг асл билимдони, моҳир мураббийси сифатида Сизни яхши биламиз, ҳақли равишда Сиз билан фахрланамиз.

Ярим асрлик қутлуғ тўйингизни ўтказиш биз ҳамкасбларингиз учун жуда кўнгилли. Мукаррам бу айёмда Сизни қутлаймиз. Узоқ умр, сиҳат-саломатлик тилаймиз.

Ҳурмат ва эҳтиром билан
ҚАТТАҚЎРҒОН НОҲИЯ ХАЛҚ ТАЪЛИМИ БЎЛИМИ ВА М. БОБОЕВ НОМЛИ МАКТАБ ЖАМОАСИ.

ЭРТАГА — РАДИО КУНИ

САМИМИЯТ

Ёнингдаги ҳамкасбинг, ҳар куни кўриб, қувончу ташвишларингга шерик юриб, ҳамсуҳбат бўлган ҳамроҳинг беихтиёр қўлингга таклифнома тутқазса, тараддудли, тадорики кечасидан воқиф қилса, ҳаяжонга тушаркансан. Азиз ака ҳам шундай қилдилар: «Сизнинг радиодаги фаолиятимга 45 йил, таваллуд топган кунимга 60 йил тўлиши муносабати билан ўтказиладиган...» Наҳотки? Бир этак болани етаклаб, дикторлик маҳоратию шеър айтиш санъатидан баҳраманд этиб юрган кечаги шошқин ва тошқин Азиз акамиз бугун 60 ёшга тўлибдилар? Ўқувчилик пайтимизда лавҳа ва мақолалар ёзишга ундаган, ёзганларимизнинг ростлигига бизни ҳам ишонтириб, эфирга узатган жонкуяр устоз, моҳир журналист, меҳрибон мураббий Азиз Ёқубовнинг Ўзбекистон радиосида иш бошлаганига 45 йил тўлган бўлса? Бир ерда муқим ишлаш, фақат болалар олами билан банд бўлиб, болалар муҳарририятида фаолият кўрсатиш собиқ иттифоқ радиожурналистлари ичида кутилмаган ҳол экан аслида, нафақат радиожурналистлар балки барча ижодкорларнинг бир ерда муқим фаолияти камдан-кам учрайди. Бунинг учун эса ўз қаҳрамонларини сидқидилдан севиши керак журналист. Уларнинг қувонч ва ташвишларига ҳамроҳ бўлиб, ҳамкасбу ҳамроҳларининг турли феълу кайфиятлари билан ҳам ҳамиша ҳисоблашиб яшамоғи шарт. Аммо бунга ҳамма ижодкорнинг бардоши бирдек етавермайди. Нима кўп, ёзаман деб турган турли касбу, турли ёшли янги танишларинг, сен билган ва билмаган ҳилқатларинг кўп. Аммо уларнинг ҳаммасини маълум ёшдагилар учун мослаштириб ёзмоқ учун, боя айтганимдек, ҳамкасбу ҳамроҳларинг инжиқликлари билан ҳам ҳисоблашиб ишламоғинг даркор!

У пайтларда радиода озчилик ишлардик, — деб хотирлайди А. Ёқубов. Режиссёр ҳам ўзинг бўлишинг керак, редактор ҳам. Керак бўлса, актёрлик ҳам қилишинг шарт. Одамгарчилик ўзгача эканлигиданми, масъулиятни чуқур ҳис қилмоқликданми, қийинчиликни сезмай яшардик. Дастлаб кичик муҳаррир эдим. Сўнг муҳаррир бўлдим. Бора-бора бўлим мудирию бош муҳаррир даражасига кўтарилдим...

— Шогирду иқтидорли ёшлар сафи ҳам кенгая борди, денг...

— Ҳа. Умр оқар сув экан. Сиз ҳам, мана, журналист бўлдингиз. Сиз билан келган болаларни яхши эслайман. Дилсора Бобохонова, Машҳура Ризамуҳамедова...

— Суннатулла Аҳмедов, Мирзоҳид Раҳимов, Насиба Иброҳимова, Дилфуза Ғуломовалар ҳам сизнинг шогирдларингиз экан.

— Уларни, улар каби айрим диктору, эл ардоғида юрган турли касб эгаларини эсларканман, ўз бўйимни ўлчагандек бўламан.

Ҳа, Азиз аканинг ўзига хос мактаби бор. Бу мактаб яхшилик, эзгулик куртаклари чаппар урган мактабдир. Бектемирдаги 52-, Сирдарёдаги 7-, Андижону Сурхондарёдаги қатор мактабларнинг ўқувчилари у кишини кутиб яшайди. Умрининг ярмидан кўпи, иш фаолиятининг аксарияти йўлда, иқтидорли ёшларни излаш билан ўтган, десам айримлар ишонишмас. Лекин очиғи ҳам шу. Раҳматли Умарали Қурбоновни, тўққиз ёшида тўшакда михланиб, бадиий ижодга кўнгил қўя бошлаган ногирон болани излаб топиб, унинг кўнглига битмас-туганмас илҳом сола билган ҳам Азиз ака эди.

Йўлдош Сулаймон, бугунги кунда эл севган ижодкорлардан бири, Фарғона водийсининг қайсидир қишлоғида ўқийдиган бу йигитчани ҳам адабиёт майдонига етаклаган Азиз ака эди.

Бундай саховатлар учун туғма қобилияти бўлиши керак, самимияти бўлиши керак инсоннинг. Бола нигоҳи билан, оламга беғубор боқиб, одамга қалбидаги гўзал ҳисларини юқтира билиши шарт. Азиз акада эса бу хислату фазилатлар керагидан ҳам ортиқ. У кишининг ТошДУнинг журналистика куллиёти билан алоқаси яхшилигини биламан. Жумҳуриятимизда шеърга, қўшиққа меҳр қўйган болалар кўп. Аммо улар қайсидир сабаблар билан истеъдодларини намоён қила билмайдилар. Бунинг учун эса бу йўлнинг машаққату қувончларидан воқиф, уларни йўлга сола биладиган устоз керак. Яъни Азиз ака Ёқубов кабилар керак. Азиз ака шанбаю якшанба кунлари ҳам сафарга отланади. Қачондир кимгадир берган ваъдасининг уддасидан чиқиш учун унга чиндан киришади: болаларни йиғади, иқтидорлиларини кўпчилик олдида кўз-кўз қила билади. Ўша жойга — қишда совуқ, ёзда иссиқ, кўримсиз ва қаровсиз мактабга ноҳия ёки вилоят мутасаддиларини ҳам чақиради. Радиога овозини ёзишу шу баҳонада болаларнинг аҳволи билан уларни таништириб қўйиш мақсадида, албатта. Болалар эса шеър айтадилар, ўйинга тушадилар. Азиз ака эса олқишлар тугагач, сўнгида сўз олади: — Кўрдик, эшитдик. Маҳоратли ва ҳароратли қалбли ўқувчиларсиз. Сизлар жумҳуриятимиздаги болаларга ўрнак бўлсангиз арзийди. Шундай экан нега энди сизлар гўзал мактабда ўқимаслигингиз керак? Ҳар тарафлама қулай кошоналарда таҳсил олмаслигингиз лозим? Қани сизнинг раҳбарларингиз, бу маҳоратингизу иқтидорингиздан руҳланган мутасаддиларингиз бу борада нима дейишар экан?

Раҳбар эса тийрак ва зийрак фарзандлар етишаётганидан шодланиб сўз олади. Азиз ака эса савол беради:

— Қачон бу билимдонлар ўз мактабига, кутубхонаси ёки спорт саройига эга бўлишади?

...Шундай қилиб, бир йўла эшиттириш ҳам тайёр, унинг кутилган мақсади ҳам аниқ. Аниқлик киритмоқ учун эса яна янги эшиттиришлар қаторлашиб турибди...

Азиз аканинг «Понер эрталиги»ю, «Ёш куч», «Бизнинг маҳалла», «Ўсмир ва қонун», «Истиқбол бугундан бошланади» каби эшиттиришлари қандай тайёрланганини, қанчалик обрў орттириб, қанақа вазифаларни уддалагани у билан бирга ишлаган севимли ёзувчиларимиз Латиф Маҳмудов, Ўлмас Умарбеков, Фарҳод Мусажоновларга яхши аён. Бу аёнлик у кашф этган ўнлаб, юзлаб истеъдод эгаларининг камолида мужассам.

Бугунги кунда ҳам Азиз Ёқубов туркум эшиттиришлар яратиш билан ёниб юрибди. «Бир танмиз, бир жонмиз, қадим она Туркистонмиз» деб номланган эшиттириш муваффақият билан беш жумҳурият ўртасида эфирга узатилмоқда. А. Ёқубов «Осиё ҳалқаси» деб номланган тадбирга бошчилик қилаяпти. У Афғонистонда шаҳид кетганлар ҳокини она тупроққа келтириб, унинг чироғини абадий ёқишга бел боғлаганлар сафига бош-қош. Шу йил август ойида эса Иссиққўлда иттифоқдош жумҳуриятларнинг иқтидорли болаларининг катта анжумани бўлади. Бунинг учун билимдон ёшларни аниқлашга чиндан чоғланган у. Азиз ака, ўзингиз айтганингиздек, тез ўтади экан, бу дунё. Имкон қадар, имон қадар яшаганларнинг ҳаёти соз ўтади экан. Сизнинг созу тез ўтар кунларингиз ҳамишалик аҳамиятли қалбингиз, меҳнаткаш қаддингиз, тийрак қарашларингизнинг ўзига хос самимиятингиз билан омухталашиб кетганидан бўлса не ажаб?!..

Умида АБДУАЗИМОВА.

Суратда: Азиз Ёқубов ҳамкасблари Ғани Жаҳонгиров ва Эркин Маликовлар билан.

АЖОЙИБ КИМЁВИЙ МОДДА

Бугунги кунда олий ўқув юртларидаги кимёгар олимлар томонидан олиб борилаётган илмий кузатишлар, айниқса, яхши самаралар бермоқда. Ўсимлик ривожланишини тезлаштирувчи кимёвий модда — «ПАВ-61» препаратини яратиш устида жиддий иш олиб борилди.

Экологик томондан зарарсиз ҳисобланган ушбу кашфиётни амалга ошириш йўлида бир неча йил мобайнида лаборатория ва далачилик тажрибалари ўтказилиб, кўпгина синов ишлари бажарилди. Айниқса, Ховос районидаги «Фарҳод» давлат хўжалигида олиб борилган тажрибалар ҳам «ПАВ-61» моддаси деҳқончиликда ўзини тўла оқлади. Унинг атроф-муҳитга мутлақо зарарсиз эканлиги ҳар томонлама исботланди.

Кузатишлар жараёнида кимёгар-педагог олимлар тавсияларига хос бўлган афзалликлар кўпчиликни мамнун этди. Масалан, мазкур модда ҳидсиз, сувда яхши эрийди. Оз миқдордаги эритмасида ивитилган чигитнинг униб чиқиш муддати 1—3 кунга, ўсиши ва ривожланиши 4—5 кунга, кўсаклар очилиши 6—8 кунга тезлашади.

Истиқболга эга бўлган мазкур ихтиро самарадорлиги билан боғлиқ илмий тадбирлар кўрилди. Шу мавзуга бағишланган семинар-кенгашда янги кимёвий моддани амалда қўллашнинг катта режалари белгилаб олинди. Шунингдек, самарали изланиш билан боғлиқ илмий-амалий тавсиялар турли ўқув юртларида кимё фанини ўқитишда ҳам яхши натижа бериши кўрсатиб ўтилди.

А. АЛИЕВ.

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ХАЛҚ ТАЪЛИМИ ВАЗИРЛИГИ

«УЗБЕКСЕЛЬМАШ» ИШЛАБ ЧИҚАРИШ БИРЛАШМАСИ ҚОШИДАГИ 42-ҲУНАР-ТЕХНИКА БИЛИМ ЮРТИГА ҚУЙИДАГИ ИХТИСОСЛАР БЎЙИЧА

ЎҚИШГА ҚАБУЛ ҚИЛАДИ

— электр ва газ пайвандловчи;
— чилангар созловчи;
— рақамли дастур воситасида бошқариладиган дастгоҳларнинг оператори;
— механик-йиғув иши бўйича чилангар;
— кенг ихтисосли чилангар-созловчи;

Ўқиш ўзбек ва рус тилларида олиб борилади. 9-синфни битирганлар 1—3 йил мобайнида қўшимча касбга эга бўлиш имкони бор. Ўқиш даврида талабалар 40—50 сўмдан стипендия, 2 маҳал бепул овқат, кийим-бош билан таъминланадилар.

Билим юртига 11-синфни тамомлаганлар ва ҳарбий хизматини ўтаб келганлар учун ўқиш муддати 6 ой. Улар 262 сўмдан стипендия билан таъминланадилар.

Ўқувчилар ишлаб чиқариш практикаси даврида практикантларга меҳнат ҳақининг 50 фоизи тўланади.

Билим юртини «аъло» баҳога битирганлар олий ўқув юртларига имтиёзли равишда қабул қилинадилар.

ЎҚУВ МУДДАТИ УЗЛУКСИЗ МЕҲНАТ СТАЖИГА КИРАДИ.

Билим юрти ҳузурида бадиий ҳаваскорлик тўгараклари ва спорт секциялари ишлаб турибди.

Ўқиш 1 сентябрдан бошланади.

Билим юртига кирувчилар қуйидаги ҳужжатларни топширишлари лозим:
— ариза;
— туғилганлиги ҳақидаги гувоҳнома;
— маълумоти ҳақида гувоҳнома;
— турар-жойидан справка;
— саломатлиги ҳақида медицина маълумотнома ҳужжати (0,86/У формадаги справка).

БИЛИМ ЮРТИ МАНЗИЛГОҲИ: Тошкент шаҳри, Киров районн, Ж. Обидова кўчаси, 70-уй. 24, 44, 51, 60, 67, 72, 91-автобуслар, 2, 16, 22, 25, 28, 29-трамвайларнинг «Ғалаба» хиёбони» ва «Ўзбекистон халқ хўжалиги ютуқлари кўргазмаси» бекати.

Телефонлар: 34-37-12, 34-37-14, 34-57-13.

Бош муҳаррир вазифасини бажарувчи
М. РАҲМОНОВ.

Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги қошидаги Давлат назорати жамоаси, шу жамоа бошлиғининг муовини Исмоил Расуловга опаси

Лутфи Исроиловна ОЧИЛОВАнинг

вафот этганлиги муносабати билан чуқур таъзия изҳор этади.

Низомий номли Тошкент давлат педагогика институти ректорати, касаба уюшмаси тарбиявий ишлар услубияти кафедраси мудири Улфат Маҳкамовга онаси

Мастура САИДОВАнинг

вафот этганлиги муносабати билан чуқур таъзия билдиради.

Тошкент вилояти педагог ходимлари малакасини ошириш институти жамоаси институтнинг собиқ ходими, Улуғ Ватан урушининг биринчи гуруҳ ногирони

Ҳабибулла ТЎРАХОНОВнинг

вафот этганлиги муносабати билан марҳумнинг оила аъзоларига чуқур таъзия изҳор этади.

Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика институти ректорати, шу институтнинг мусиқа-педагогика факультети хор-дирижёрлиги кафедраси мудири Х. Шариповга отаси

Алим АБИДОВнинг

вафот этганлиги муносабати билан чуқур таъзия изҳор этади.

Таъсис этувчилар: Ўзбекистон Халқ таълими вазирлиги, Халқ таълими ва фан ходимлари касаба уюшмаси Марказий Қўмитаси ҳамда Ўзбекистон Педагогика жамияти

МАНЗИЛГОҲИМИЗ: 700083, Тошкент, Ленинград кўчаси, 32.

ТЕЛЕФОНЛАР: масъул секретарь — 32-54-17, хатлар ва оммавий ишлар бўлими — 33-04-21, 52-35, нашриёт диспетчери — 32-78-94, нашриёт телефон станцияси навбатчиси — 33-90-50.

Ўзбекистон Республикаси «Шарқ» нашриёт-матбаачилик концерни. Тошкент, Ленинград кўчаси, 32.

№ Г — 88. ИНДЕКС: 64595. Босишга топшириш вақти 20.00. Босишга топширилди 20.00.

Тиражи 160000.

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12